

Česká zemědělská univerzita v Praze
Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra zahradní a krajinářské architektury

Česká rodinná zahrada ve 20. století

Bakalářská práce

Autor práce: Jana Ručková

Vedoucí práce: RNDr. Oldřich Vacek, CSc.

Školitel specialista: Ing. Kateřina Svačinová, DiS.

© 2013 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Česká rodinná zahrada ve 20. století" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 10.4. 2013

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala RNDr. Oldřichu Vackovi, CSc. jakožto vedoucímu své práce, za věcné připomínky a rady, které pro mě byly velice směřodonné. Dále bych ráda poděkovala Ing. Kateřině Svačinové, DiS., která mi kdykoliv vyšla vstříc a vždy se mnou mé téma se zájmem konzultovala. Samozřejmě také nesmím zapomenout na svou rodinu, která pro mě vytvářela příjemné, klidné prostředí pro psaní a nikdy mě nezapomněla podpořit.

Česká rodinná zahrada ve 20. století

The Czech family garden in 20th century

Souhrn

Práce se věnuje tématu vývoje českých rodinných zahrad od počátku 20. století až po současnost. Shrnuje důležité prvky, významné zahradní principy, tak i trendy, dle kterých se rodinné zahrady navrhovaly. Dále zahrnuje pojmy obecné, které se týkají funkcí zahrad, styly a další moderní novinky používané v rodinné zahradě.

Celá práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. První kapitola se věnuje obecným tématům, jako je např. poetika zahrad a vůbec jejich smyslu a významu pro člověka. Dále se zde zmiňují hlavní funkce a historie vytváření zahrad. Cílem této kapitoly bylo uvést a vysvětlit hlavní pojem práce – zahrada, především rodinná.

Další tři kapitoly se již zabývají zahradami 20. století. Z nich první je věnována zahradám první poloviny století. Ta shrnuje nejen rozvoj našich zahrad v tomto období, ale i typické kompoziční principy doby, rostlinné a zahradní prvky. Dále jsou zde zmíněny pro zahradní architekturu významné styly a podoby zahrad, ale i významná díla této doby. Druhá kapitola se zabývá zahradami období komunismu, přesněji zahradám z 50. – 90. let. V této části je hlavním cílem ukázat, že v této době byl u nás velice významný a častý jeden styl, a to zahrádkaření. V kapitole jsou vysvětleny hlavní důvody a význam zahrádkaření, dále se práce zabývá i tématem zahrádkových osad, které v této době ve velké míře vznikaly. Třetí kapitola se věnuje poslednímu období tohoto století a zasahuje až do současnosti. Je zde zmíněna situace v Československu po roce 1989, jak u nás vypadala zahradní architektura a kam směřoval vývoj našich zahrad. Jednalo se o období bouřlivého rozvoje moderního umění, a proto se zde práce nejvíce zabývá estetikou rostlin a jejich použitím v rodinných zahradách. V této části jsou zmíněny i typické moderní prvky a styly, ale také současná typická podoba rodinné zahrady.

Cílem nebylo jen zmapovat a ukázat, jakým směrem se naše rodinné zahrady ubíraly, jaké se používaly styly či prvky, ale také připomenout, že zahrada vždy byla a je útočištěm pro naši duši i tělo.

Klíčová slova: rodinná, zahrada, vývoj, prvky, funkce zahrady

Summary

The work is concerned with the development of the Czech family gardens from the beginning of 20th century to the present. It summarizes the important features, significant garden principles and trends, according to which was the family garden proposed. It also includes general concepts relating to the functionality of gardens, styles and more modern trends used in family gardens.

The whole work is divided into four chapters. The first chapter deals with general issues such as the poetics of gardens and even their meaning and significance for humans. Furthermore, there is mentioned the main function and history of garden design. The aim of this chapter is to outline and explain the main concept of this work - garden, especially the family one.

The following three chapters already describe gardens of 20th century. The first of later is devoted to gardens of the first half of the 20th century. That sums up not only the development of our gardens during this period, but also typical compositional principles of that time, plants and other garden elements. Further, it discusses the significant styles of garden architecture and design of gardens, as well as significant gardens of this period. The second chapter is about the gardens in times of communism and more gardens of the 50's and 90's. In this section, the main aim is to show one style was very frequent in our country. This chapter also explains the main reasons and importance of gardening, as well as it tells the reader about "little garden" settlements, which at that time were largely developing. The third chapter is devoted to the last period of this century and extends to the present. There is mentioned the situation in Czechoslovakia after 1989, the look of the garden design and it's farther evolution. It was the period of rapid development of the modern art. For this reason the work there deals with esthetics of plants and their usage in family garden. In this section there are mentioned typical modern elements and garden styles, and also present the typical appearance of family garden.

The aim was not only to show the direction in which our family gardens were developing and which styles were used, but also highlight that the garden had always been a place for our soul and body relaxation.

Keywords: family, garden, development, elements, garden function

Obsah

1 Úvod	1
2 Cíl práce.....	2
3 Architektura rodinných zahrad	3
3.1 Poetika zahrady.....	3
3.2 Pojem rodinná zahrada	4
3.3 Základní funkce zahrad.....	4
3.3.1 Obecně funkce zahrady	4
3.3.2 Hospodářská funkce zahrady	5
3.3.3 Mikroklimaticko-hygienická funkce zahrady	5
3.3.4 Obytné a rekreační funkce zahrady.....	6
3.4 Historie vytváření zahrad	6
4 Období první poloviny 20. století	7
4.1 Dějiny období.....	7
4.2 Rozvoj našich zahrad v první polovině 20. století.....	7
4.3 Kompoziční prvky doby	8
4.4 Rostlinné a zahradní prvky	10
4.4.1 Rodinný dům a jeho zahrada.....	10
4.4.2 Rostlinné prvky a jejich použití	10
4.5 Secesní zahrada – počátek 20. Století	11
4.6 Funkcionalismus – sloh 20. - 70. let	12
4.7 Funkcionalistická zahrada u vily Tugendhat.....	13
4.8 Otokar Fierlinger – významný architekt doby	14
4.8.1 Životopis a významné mezníky v jeho životě.....	14
4.8.2 Fierlingerova díla, projekty a realizace	15
4.8.3 Zahrada Benešovy vily v Sezimově Ústí	16
4.8.3.1 Zahrada a její vývoj.....	16
4.9 Shrnutí – rodinné zahrady 1. poloviny 20. století.....	19
5 Období komunismu (50 - 90. léta)	20
5.1 Dějiny období.....	20
5.2 Rozvoj zahrad v období po II. světové válce.....	20
5.3 Zahrádkaření – významný trend druhé pol. století	21
5.3.1 Zahrádkaření	22
5.3.2 Důvody zahrádkaření	22
5.3.2.1 Ekonomické důvody zahrádkaření.....	22
5.3.2.2 Sociálně psychologické důvody zahrádkaření	23
5.3.2.3 Kladný vliv na utváření rodinného života	24
5.3.2.4 Aktivní rekreace	24

5.4 Zahrádkové osady	25
5.4.1 Význam zahrádkových osad.....	25
5.4.2 Typy zahrádkových osad.....	27
5.5 Rostlinné prvky zahradek	28
5.6 Shrnutí období komunismu (50.- 90. léta)	29
6 Období 90. let až po současnost	30
6.1 Dějiny období.....	30
6.2 Situace architektury v ČR po r. 1989	30
6.3 Zahrady v 90. letech až po současnost.....	31
6.4 Používané rostliny a jejich estetika	31
6.4.1 Jehličnany a stálezelené dřeviny	32
6.4.2 Opadavé listnaté dřeviny	33
6.4.3 Okrasné keře.....	35
6.4.3.1 Stálezelené listnaté keře	35
6.4.3.2 Opadavé keře.....	36
6.4.4 Květiny v zahradách.....	37
6.5 Moderní prvky současných zahrad	38
6.5.1 Voda v zahradě	38
6.5.1.1 Bazén na koupání	39
6.5.1.2 Zahradní jezírka	40
6.5.2 Kámen a jeho uplatnění.....	40
6.6 Některé významné styly současných zahrad.....	41
6.6.1 Moderní styl	41
6.6.2 Formální styl	42
6.6.3 Orientální styl.....	42
6.6.4 Rodinný styl	43
6.7 Další zahradní prvky a drobné stavby	44
6.7.1 Zahradní nábytek.....	44
6.7.2 Ploty	45
6.7.3 Pergoly	45
6.7.4 Odpočívadla a altány.....	47
6.7.5 Zahradní domek	48
6.8 Prof. Ing. Jiří Mareček, Csc. – výnamný zahradní architekt.....	49
6.8.1 Životopis, jeho díla, práce a projekty	49
6.9 Typická podoba současné zahrady	50
6.10 Shrnutí zahrad období 90. let až po současnost.....	51
7 Závěr	52
8 Použitá literatura	53

1 Úvod

Zahrady se díky svému dlouhodobému vývoji staly velkým fenoménem posledních let. Od svého počátku byly místem styku člověka s přírodou, přesto byly v minulých stoletích majetkem především šlechticů a majetné vrstvy. Až později v 19. století se začaly zahrady dostávat i k chudším „normálním“ lidem.

Období první republiky bylo jak rozkvětem hospodářským a společenským, ale také velkou změnou v zahradní tvorbě. Zahrady u nás začali navrhovat opravdoví odborníci a mohl si je v různých podobách již dovolit každý.

Bohužel období první republiky netrvalo věčně, přišla druhá světová válka. V této nepříznivé a těžké době význam zahrad upadal, lidé měli jiné hodnoty a potřeby. Pro člověka během války bylo podstatné přežít, najíst se a zaopatřit svoji rodinu. Bohužel na zahrady nezbývalo místo, ani z hlediska financí, ani z hlediska duševní vyčerpanosti. Tuto těžkou dobu vystřídal další nelehké období – diktatura v podobě komunismu.

Během komunismu se objevil a ujal nový zahradní styl, který dal lidem možnost, trávit čas v přírodě a zároveň si i vypěstovat vlastní zeleninu, ovoce a řadu dalších plodin. Jednalo se o zahrádkaření.

Po roce 1989 přišel velký zlom. Po pádu komunismu se začal rychle rozvíjet obchod a podnikání. Lidé začali objevovat možnosti, které jim do té doby byly skryty. Tento čas se podepsal i na bohatém a rychlém vývoji naší rodinné zahrady. Za krátkou dobu se naše zahrady začaly opět vyvíjet. Svou velkou zásluhu na tom měl již možný styk se zahraničím, kde lidé hledali inspiraci.

Dnes už jsou zahrady záležitostí pro každého a těší se velké oblibě. Jak píše Joyce (1989), v každé době, nejen ve 20. století, zahrady tvořily pro člověka jeho „osobní ráj“ a tím plní i dnes svojí nejdůležitější funkci, která je pro každou zahradu stejná.

2 Cíl práce

Hlavním úkolem je v této práci prokázat, že každé období, kterému se věnuje, přispívalo svojí měrou k dnešní podobě rodinných zahrad a bylo významným mezníkem v jejich vývoji. Dodnes zůstaly ukázkové zahrady z těchto období, či alespoň jejich zbytky, a podílejí se na celkovém rázu naší krajiny.

Dalším, neopomenutelným cílem bylo nejen popsat styly zahrad, jejich prvky a jejich vývoj, ale i shrnout a zdůraznit hlavní funkce zahrad. Nelze opomenout, že i když pro každé období bylo typické něco jiného, či se v současnosti používají daleko modernější a „módnější“ prvky, i drobné stavby, hlavní význam zahrady pro člověka zůstává stále stejný.

3 Architektura rodinných zahrad

3.1 Poetika zahrady

Zahrada je ve své podstatě projevem přírodního jsozna uspořádaného člověkem. Jako somatická encyklopedie univerza ve svém pradávném posvátném i soudobém profánním významu je lidskou myslí, vůlí a činností, uchopenou výsečí kosmické bezmeznosti (Otruba, 2002).

Obr. 1 Pohled do zahrady s pergolou (Zdroj: Joyce, 1989)

Jednodušeji se zahrada dá označit za nadčasový výraz vztahu člověka s přírodou. Tato stará definice dokazuje svůj smysl a pravdivost právě v uspěchané moderní době 20. století. Zahrada je stále místo pro rostliny, místo pro naši rekreaci, relaxaci a meditaci – tedy místo našeho osobního ráje (Joyce, 1989).

Také Kalusok (2004) uvádí, že zahrada je symbolem božského spasení na onom světě a současně i symbolem pozemského štěstí. V literatuře, ve výtvarném umění i v populární hudbě a filmu bývá zahrada často metaforou jak lásky tak

rozkoše, tak i úpadku a dekadence. Byl potvrzován antický slovní obrat locus amoenus – líbezné místo v přírodě, které bylo navrženo jako protiklad divoké krajiny a zdokonalováno v umělých zahradních formách.

3.2 Pojem rodinná zahrada

Rodinná zahrada je v podstatě jedním z mnoha hmotných vyjádření vztahu člověka k přírodě i ke společnosti. Je to kus přírody v bezprostřední blízkosti našeho domova. Do náruče naší zahrady bychom se tedy měli těšit, měli bychom ji stále nově tvořit, protože jako živý organismus nebude nikdy dokončena (Mareček, 1992).

Pod pojmem rodinná zahrada se skrývají pojmy: soukromí, klid, bydlení v krásném prostředí, reminiscence na krásné přírodní scenerie, bezpečné zázemí pro život rodiny, možnosti klidové relaxace prací, neformální prožívání společenských událostí, uskutečnění různých pěstitelských hobby a také ekonomický přínos a radost z vlastní práce (Šonský, 2007).

3.3 Základní funkce zahrad

3.3.1 Obecně funkce zahrady

Poslání zahrad v našem životě je často chápáno velmi jednostranně a zkresleně, v názorech na funkčnost zahradního prostředí existuje mnoho krajních poloh. Přesto si musíme uvědomit, že základní pozitivní funkčnost zahrady je však třeba spatřovat v jejím vlivu na konkrétní potřeby jednotlivce a na rozvoj jeho osobnosti. Práce i obecně čas strávený na zahradě člověka vychovává k pochopení biologické podstaty jeho bytí a rozvíjí v něm nové a další formy estetického vnímání přírody (Mareček, 1992).

Dá se říci, že nejlepším lékem na vzrůstající psychické zatížení, neklid a agresivitu je dobře založená zahrada. Je fenoménem, který v dnešním, civilizací poznamenaném světě, dokáže nejlépe obnovit duševní a fyzickou pohodu člověka. Umožňuje jeho důvěrný styk s prostředím, z něhož vyšel, s rostlinami, kterých se může kdykoliv dotknout, o které může pečovat a těšit se z jejich přirozené krásy a užitku (Šonský, 2007).

3.3.2 Hospodářská funkce zahrady

Pod pojmem hospodářská funkce zahrady rozumíme především využití zahradního prostoru pro pěstování ovoce, zeleniny, vinné révy anebo jiných hospodářských kultur. Základním kritériem, z něhož v tomto případě vycházíme, je maximální intenzita ve využití dané plochy. Význam vyšší intenzity záleží nejen na vysoké absolutní sklizni ovoce, zeleniny nebo jiných produktů, ale i v tom, že se při vysoké pěstitelské intenzitě mohou uvolnit některé plochy zahrady pro plnění dalších specifických funkcí, aniž se podstatně sníží výše nebo kvalita sklizně. Zvýšení intenzity hospodářského využití zahrady je tedy do značné míry jedním z předpokladů pro řešení jiných funkcí zahrady. Pro dosažení tohoto cíle je třeba, z hlediska uspořádání zahradního prostoru, dodržovat určité zásady (Mareček a kol, 1975).

Mareček (1992) uvádí, že hospodářská užitkovost zahrad má u nás velmi staré a tradiční kořeny a dá se proto říci, že patří k charakteristickým a významným zahradním požitkům, právě jako krása, obytnost apod. Obecně vzato, není rozdílu v tom, jestliže někdo z lásky pěstuje jablono nebo růži.

3.3.3 Mikroklimaticko-hygienické funkce zahrady

Vedle hospodářských funkcí mohou mít vhodně řešené vegetační prvky i nesporný význam pro zlepšování mikroklimatických a hygienických poměrů prostředí, což nelze u zahrad přehlížet z mnoha důvodů. V sídlištích, kde je největší koncentrace obyvatelstva, a tedy i největší nárok na všestrannou kvalitu životního prostředí, představují zahrady většinou plošně nejrozsáhlejší útvar zeleně. Proto, budou-li se na plochách zahrad dodržovat a uplatňovat alespoň nejzákladnější pravidla řešení zeleně z těchto hledisek, může se radikálně zlepšit životní prostředí nejen v rámci jednotlivých zahrad, ale i v sídlišti jako celku. Zahrada tím, že vytváří přímé okolí rodinných domků, velmi bezprostředně, přímo a nezprostředkovaně ovlivňuje mikroklima jejich bytů (Mareček a kol, 1975).

3.3.4 Obytné a rekreační funkce zahrady

Obytná hodnota zahrady je dána tím, že její prostor plní některé funkce bytu a je tudíž jeho pokračováním a rozšířením. Pro řešení obytnosti bytu i zahrady platí v obecné poloze stejné zásady a principy. Předně je to tzv. „hmotná účelnost“, to je uspokojování tělesných, fyzických a materiálních potřeb bydlení, tedy vše to, co je souborně považováno za praktičnost. Druhým principem je tzv. „duchovní či psychická účelnost“, tedy všechno to, co se obvykle cítí jako příjemnost, vlídnost a krása (Mareček, 1992).

3.4 Historie vytváření zahrad

Vytváření rodinných zahrad předcházelo vlastnictví a koupě domu. Toto vlastnictví znamenalo pro stále více lidí mít, byť malý kousek půdy. Často se zdá, že možnosti jeho využití jsou velmi omezené. Někdo měl štěstí a zdědil s domem i krásnou zahradu, ale mnohem více lidí má k dispozici pouze prázdné a nezajímavé místo s holým plotem a zanedbaným trávníkem (Collins, 1998).

Záliba v různých stylech zahradní architektury vždy přecházela mezi formálním a neformálním uspořádáním. Od rozsáhlých a rafinovaných zahrad 17. století k neformálnosti anglického parku gregoriánské Anglie, a poté zpět k formálnosti ve viktoriánské době. V minulosti se zahrady většinou omezovaly na bohaté a rozsáhlé pozemky. Až do založení moderní architektury zahradníky Wiliamem Robinsonem a Gertrudou Jekyllovou ve viktoriánské době, nebyla významná část lidových mas povzbuzována k založení svých vlastních zahrad. Více přírodní a lidovější styl prosazovaný Robinsonem a Jekyllovou je viditelný dodnes (Collins, 1998).

Naopak: „Zahrada je poslední luxus našich dní, protože vyžaduje to, co je v naší společnosti nejvzácnější a nejceněnější: čas, pozornost a prostor,“ píše významný zahradní výtvarník Dieter Kienast (Kalusok, 2004).

4 Období první poloviny 20. století

4.1 Dějiny období

Češi vstupovali do 20. století jako kulturně plně emancipovaný národ, byť s nenaplněnými státoprávními aspiracemi. Po poněkud překvapivé první světové válce, kterou naši předkové chápali jako „cizí konflikt“, dosáhli v téměř revoluční atmosféře svého staletého snu o obnově státnosti. Přijali za svůj společný stát se Slováky – Československou republiku. Ta stála nejen na „národní myšlence“, ale také na demokracii a masarykovském humanismu. Ve 30. letech zasáhla české země v plné síle světová hospodářská krize. O několik let později se Československo stalo jedním z prvních cílů rozpínavosti a agrese sousedního nacistického Německa. Druhá světová válka a krutá nacistická okupace poznamenaly české myšlení více než cokoliv jiného. Českému národu hrozil fyzický zánik. Po konci druhé světové války, tedy prožitém utrpení, kdy hledal nové, jistější záruky pro svou další existenci, se slepě dostal do další diktatury (komunismu) a do nového geopolitického vazalství, tentokrát vůči východní mocnosti – Sovětskému svazu (Emmert, 2012).

4.2 Rozvoj našich zahrad v první polovině 20. století

Mareček (1992) píše, že důležitým rysem rozvoje našich zahrad koncem 19. století a v první polovině 20. století byly tedy dva tvůrčí proudy. Předně to byl postupně narůstající proud profesionální. Byl tvořen velmi dobrou úrovní tehdy komplexně chápaného zahradnického školství, stavem našeho školkařství z hlediska šíře sortimentů i kvality výpěstků a narůstajícím stavem kádru našich vlastních zahradních architektů. Rozvoj této činnosti se odehrával v podmínkách vzájemné soutěže a za poměrně velmi bohaté odborné ediční činnosti. Neméně důležitý byl však i proud lidový, pramenící z vysoké kulturní vyspělosti naší tehdejší společnosti a projevující se ve vnitřní potřebě lidí obklopovat se krásným prostředím, tedy i krásnými zahradami a osobně se podílet na jejich utváření. Tato vnitřní potřeba pak byla neustále ožívována naší typickou vlastností, neustále se vyrovnávat se světem a tak česky přehodnocovat vlivy. (Osobnost, jež byla představitelem tohoto lidového proudu, její životní styl i zahradu popsal Karel Čapek ve svém díle Zahradníkův rok.)

Dále také významným předpokladem rozvoje našich českých okrasných zahrad byla, zejména v meziválečném období tohoto století, existence celé řady firem, které se projektováním a zakládáním zahrad profesionálně zabývaly. Tato činnost byla rovněž spojena s celou řadou jmen našich zahradních architektů (Otokar Fierlinger, Leopold Baněk, Josef Kumpán, Josef Vaněk a jiní). Ti se podíleli na vlastní projekci a realizaci zahrad, jež byla důležitým výchovným prostředkem naší veřejnosti, přispívala tak k rozvoji této významné součásti naší národní kultury a byla jednou z příčin toho, že se naše země i v tomto směru držela minimálně na velmi dobrém evropském průměru (Mareček, 1992).

4.3 Kompoziční prvky doby

Každé jednotlivé období je výsledkem určitých představ, názorů a životních podmínek, jež se projevují určitou výtvarnou formou. Přesto, že se formy zdánlivě rozcházejí, mají navzájem určitou spojitost, ba dokonce se vzájemně doplňují a podmiňují (Fierlinger, 1938).

Mareček (1992) také uvádí, že kompozicí (čili skladbou) nazýváme určitý výběr a uspořádání prvků – např. tvarů, ploch, čar, barev apod., na základě kterého vznikne tento jednotně působící celek. Kompozice a její prvky mají obecné estetické platnosti a týká se proto i jiných druhů výtvarného umění, hudby, literatury apod. Zahradní partie bez tmelících kompozičních prvků a principů může sice být v některých jednotlivostech zajímavá, ale celkově málo působivá, protože postrádá tento jednotící, tedy kompoziční výtvarný záměr.

Jeden z nejcennějších poznatků pro tuto dobu je pojem tzv. kontrastů a polarity, podle nichž lze výrazové prostředky dělit do dvou velkých skupin. Do první skupiny patří vše lineární plastické, tedy klidná, jasná, v sobě uzavřená forma. Linii je podřízen obraz v ploše a prostoru. Do druhé skupiny lze zařadit vše malířsky nejasné, neurčité kontury, tedy forma otevřená a pohyblivá. Nepravidelná kompozice je tudíž studium přírodních prostorů, plasticky přirozeného terénu, vegetace a otevřeného horizontu. Obě tyto základní formy mají v soudobé zahradní kompozici neobyčejný význam. Oba typy kompozice jsou nesporně omezeny hranicemi, určenými daným úkolem. U pravidelné dispozice může být lineární rozdělení ploch okrasné ale i účelové. Tedy např. spojování pravidelných rekreačních ploch, pravidelných vozových a procházkových cest, míst pro sezení, teras, ploch příjezdních a stanovišť vozidel atd. Obrisy ploch a hmot jsou vždy pevné linie. Nepravidelná dispozice se zakládá na tom, že obraz může být pozorován po částech, jichž minimální rámec je určen optickým úhlem lidského oka asi o výseku 20 stupňů. Každá kompozice má základ

v opakování, které může být jednoduché, tzv. sekvence, nebo může probíhat v určitém rytmu. Opakování se týká určitého tvaru, barvy, materiálu, které nemusí být stejné, ale stejného charakteru, aby nevznikla jednotvárnost. Rytmu se dosáhne i opakováním rozdílů v terénu, a to buď přirozenou formou, nebo schodišti, terasami atd. Při nepravidelné dispozici mohou také nastat dodatečné změny, aniž by tím dílo v celku utrpělo. Další podmínkou opakování je balance, tj. oboustranné opakování, jež je symetrické u dispozice pravidelné a tajné, nebo skryté u nepravidelné. Zájem o jednotlivosti zvyšuje zdůraznění určitého prvku, např. zvlášť charakteristického rostlinstva. Tento účinek lze zvýšit změnou měřítka, formy, struktury a barvy. Světlo a stíny dodávají obrazu živosti a plastiky. Husté hmoty vyžadují akcent silnější a naopak (Fierlinger, 1938).

Také cesty jsou jedním z důležitých kompozičních prvků doby. Rozdělují a spojují obrazy světlou linií a zvyšují rytmus, kde se objevují a ztrácejí. Kromě toho spojují cesty místa důležitých pohledů do zahradního prostoru nebo mimo zahradu. Mnohdy je třeba, aby obraz volné kompozice nebyl rušen světlou linií cest. Proto se cesty vedou se zvláštní pečlivostí, nebo se i vkládají do terénu zapuštěním tak, aby z určitých míst byly nenápadné (Fierlinger, 1938).

Obr. 2 Lesní úprava cesty u Benešovy vily v Sezimově Ústí (Zdroj: Kolář a Drha, 2004)

4.4 Rostlinné a zahradní prvky

4.4.1 Rodinný dům a jeho zahrada

Fierlinger (1938) píše že, předností rodinného domu i jeho půvabem je, že ponechává největší vůli, aby byly do skutečnosti převedeny zásady o spojitosti domu se zahradou. Souvislost obytných pokojů, jídelny, kuchyně, kryté terasy (loubí), otevřené terasy musí být co nejpečlivěji promyšlena. Zahrada může být mnohotvárně řešena podle velikosti a povahy. Vzniká tím jasný a přehledný půdorys obydlí. Obsahuje tak prostory účelové, jako příjezdové, užitkové, hospodářské nebo ozdobné, pravidelné a volné, které samy o sobě mohou být členěny podle povahy terénu a místa.

4.4.2 Rostlinné prvky a jejich použití

Zeleň rostlinstva je elementem a materiálem stejně důležitým jako prvek stavební, jako hmota budov i jiných předmětů a zařízení životního prostředí. Není však ničím jiným a ničím více ani méně. Hmota rostlinné zeleně je stejnou a rovnoprávnou hmotou, jako hmoty betonu, cihel, omítek, obkladů, kamene, kovů, skla, dřeva atd., z nichž architektura konstruuje a vytváří naše životní prostředí (Žák, 1947).

Například tmavé a rychle rostoucí jehličnany jsou předurčeny, aby vytvořily výrazné základní linie a stíny. Méně výrazné vegetace lze použít pro předsadbu. Kontrastů se dosahuje střídáním povahy vegetace - husté, lehčí, rozložitě a štíhlé. V menších zahradách, kde není prostor pro vysazování velkých skupin, nutno se spojit s kulisovitým uspořádáním. Tmavé popředí a světlé pozadí, tedy i voda, zvyšuje dojem hloubky. Popředí rámuje a zesiluje určitý obraz. Upravený trávník zvyšuje neobyčejně kontrast světla a stínu, plastiku terénu a hmotu zeleně. A není nic krásnějšího, než pěstěný trávník, třpytící se z rána vlhkem a přecházející během dne ze světlezelených do tmavozelených odstínů. Naproti tomu květinová výzdoba si žádá určitého soustředění, neboť barevnost sama o sobě vyvolává v obraze akcent, případně závěr pohledu. Proto umístíme květinové záhony buď do zvláštních, většinou pravidelných částí zahrad, nebo zdobíme volné části zahrad na místech, které určuje celková kompozice obrazu (Fierlinger, 1938).

4.5 Secesní zahrada – počátek 20. století

Na konci 19. a počátkem 20. století zasahuje valnou část evropských zemí (včetně naší země) nový architektonický styl, který významně ovlivnil i architekturu našich rodinných zahrad. Tento styl se nazývá secese (Pacáková – Hošťálková a kol., 1999).

Vzniká jako negace používaných výrazových forem historismu. Secese se snažila o syntézu mezi výtvarným uměním, literaturou a hudbou a vytvořila hlavní secesní znaky, kterými se staly ornamentálnost, lineárnost, plošnost, stylizace, asymetrie, barevnost a estetické využívání různých materiálů a předmětů. Pro secesi byla typická plynulá, často složitě utvářená křivka, která svým zvlněním vytvářela na ploše pohyb, podobně jako asymetrie. V barevnosti se pak zvláště výrazně uplatňovaly odstíny lomené a bílá barva (Mareček, 1992).

Obr. 3 Secesní zahrada – zahrada u vily Františka Bílka z r. 1910 (Zdroj: Pacáková – Hošťálková, 1999)

Charakteristickým rysem secesní, zahradně architektonické tvorby, byly formální zahrady s výraznou stylizací přírody, jejíž tvary byly rozmanitě geometrizovány. Lineárnost byla uplatňována zejména vedením cest, tvarováním záhonů a travnatých ploch. Plošné působnosti bylo dosahováno velkými trávnickovými plochami, nízkými, kobercovými

květinovými záhony, prostorově nerušenými vodními hladinami s potlačováním veškerých vertikálních prvků. Charakteristickým rysem pak bylo používání lehkého bílého nábytku a pergol. Asymetrie se v secesní zahradě dosahovalo rozmístěním základních prvků v zahradním prostoru – stavby, stromy, barevná dynamika (Mareček, 1992).

Pro secesní zahradní projev byly charakteristické i některé rostliny. Patří sem různé převisle rostoucí dřeviny, zejména smuteční vrby a břízy, popínavé rostliny využívané zejména jako tvarované doplňky secesních staveb a pro vytváření charakteristických tvarů apod. Použití různých cizích druhů rostlin s exotickými tvary, barvami květů, listů přispívalo k rozvíjení charakteristické a požadované výrazové rozmanitosti. Specifičnost používaného sortimentu v secesních zahradních úpravách je jedním z dokladů toho, že zahradní slohy jsou neoddelitelné od určitého tematického sortimentu použitých rostlin (Mareček a kol., 1975).

Secesních zahrad, v jejich charakteristickém a původním provedení, se do dnešních dob zachovalo bohužel jen velmi málo, zejména pro výrazné a dlouhé období jejich následné negace (Mareček, 1992).

4.6 Funkcionalismus – sloh 20. - 70. let

Funkcionalismus je architektonický sloh, který také významně promluvil do architektury rodinných zahrad, lze ho shrnout jednou větou takto: „Forma následuje funkci.“ Tato věta zazněla z úst chicagského architekta Louise Sullivana. Funkcionalistické budovy i zahrady jsou velice strohé, avšak ne neumělecké. Od konce 20. let do konce 70. let 20. století byl vedoucím architektonickým slohem. Samozřejmě i v této době se objevovaly i jiné slohy, ale ty nebyly pro architekturu rodinných zahrad tolik významné. Funkcionalismus byl chápán nejen jako soubor nových funkčních, konstrukčních a estetických zásad tvorby architektury, ale rovněž jako typický způsob myšlení (Bartoš, 2003).

Cílem přívrženců funkcionalismu bylo přivést na svět výtvarnou řeč, odpovídající nové moderní epoše. Funkcionalističtí architekti a umělci odmítali tradiční (historizující) i novou (secesně dekorativní) architekturu, především proto, že se výtvarně a slohově, jako vždy předtím, opírala o historické nebo exotické vzory. Podle jejich názoru byla všechna taková východiska „passé“, protože výtvarná řeč těchto dřívějších slohů byla formována faktory, které byly součástí minulých období, v nichž slohy vznikly. Východiskem tohoto slohu měl být výhradně „moderní život“ (Michl, 2012).

4.7 Funkcionalistická zahrada u vily Tugendhat

Návrh zahrady vytvořila brněnská architektka Markéta Roderová-Mullerová ve spolupráci s Miesem. Velkou část zahrady tvořila zatravněná louka s využitím několika stávajících solitérních stromů a základní cestní síť, vytyčená na pozemku již v 19. století. Nejnovější průzkumy zahrady pozoruhodně interpretují propojení domu a jeho přírodního rámce ve třech základních momentech. Určující je vztah vily k panoramatu města s pohledy a průhledy na jednotlivé stavební dominanty. Dalším aspektem je použití rostlin na fasádách, patrné na Miesových skicích a na rodinných fotografiích pořízených Fritzem Tugendhatem. Optické „zmizení“ hmoty stavby v zeleni umocňuje při pohledu z vnějšku dokonalé propojení interiéru s exteriérem – dům se jakoby „rozpouští“ v zeleni. Nakonec je to vlastní uspořádání zahrady s kompozičními návaznostmi na hlavní obytný prostor vily, zřejmě například v ose mezi prostorem jídelny a letním posezením pod smuteční vrbou. Terasy se suchými zídками z volně ložených kamenů, které byly osázeny trvalkami, tvořily optickou podnož stavby a staly se důležitým prvkem pro vyznění pohledu na dům ze spodní části zahrady. Ve vstupní části zahrady i na zahradní terase byly umístěny rostliny v nádobách. Těsné propojení domu a vegetace završila v interiéru zimní zahrada s obdélným jezírkem s vodními rostlinami a zelení v květináčích (Černoušková a kol., 2008).

Obr. 4 Vila Tugendhat a její zahrada (Zdroj:internet – Dostupné z
<<http://www.tyden.cz/obrazek/201204/4f954337b5150/crop-196667-tugendhat.jpg>>)

4.8 Otokar Fierlinger – významný architekt doby

Doc. Ing. arch. Otokar Fierlinger byl nejen zakladatelem moderní české zahradní architektury 20. století, ale také významným urbanistou, který stál u počátků českého územního plánování (Dostálík, 2011).

4.8.1 Životopis a významné mezníky v jeho životě

Obr. 5 Otokar Fierlinger
(Zdroj: Dostálík, 2011)

Otokar Fierlinger se narodil 21. května 1888 v Olomouci. Absolvoval fakultu pozemního inženýrství na vídeňské Vysoké škole technické. V letech 1911 až 1912 pracoval pro Vítkovické horní a hutní těžířstvo, krátce též v Továrně na stroje a vozy v Simmeringu. Roku 1913 se stal zaměstnancem státní stavební služby na Místodržitelství v Brně a poté u Okresního hejtmanství v Olomouci. Od roku 1919 až do své smrti působil na ministerstvu veřejných prací, kde byl jmenován přednostou oddělení pro plánování a výstavbu měst (Vlček, 2004).

Dále v letech 1920 až 1921 studoval na několika univerzitách v USA. Stáž doplnil cestami po předních amerických městech, aby se seznámil s úpravou jejich klidových a parkových zón. Do vlasti se vrátil ovlivněn dílem významného amerického architekta F. L. Wrighta. Roku 1923 byl Fierlinger na ČVUT promován doktorem technických věd. Tehdy se také stal členem výkonného výboru Mezinárodní federace pro bydlení a stavbu měst v Londýně. Z jeho iniciativy vznikla v ČSR při Masarykově akademii práce obdobná instituce: Ústav pro stavbu měst. Fierlinger – stoupenec Howardovy koncepce zahradních měst – byl pravidelně delegován na mezinárodní kongresy týkající se urbanismu. Od roku 1930 působil jako řádný docent nauky o stavbě měst na AVU. V té době už Fierlinger patřil k předním znalcům a propagátorům anglosaské a americké krajinářské školy. Jako odborník v otázkách zahradní architektury, byl od roku 1936 členem Stavebního výboru Pražského hradu (Drha a Kolář, 2004).

Otokar Fierlinger se za druhé světové války zapojil do odboje, organizoval pomoc rodinám pronásledovaným nacisty a podílel se na výrobě a distribuci ilegálních tiskovin. Dne 8. 9. 1941 však architekt zemřel po neúspěšné operaci (Dostálík, 2011).

4.8.2 Fierlingerova díla, projekty a realizace

Fierlinger zveřejnil řadu podnětných statí o urbanismu či krajinářské architektuře v odborných časopisech. Knižně vydal v roce 1920 publikaci Domáci staviva, roku 1923 Město a upravovací plán. Roku 1938 vyšla jeho stěžejní kniha Zahrada a obydlí, pojednávající o vývoji zahrad a jejich tehdejších kompozičních zásadách (Vlček, 2004).

Fierlinger vypracoval asanační plán obce Kvasic, obdržel cenu za návrh v soutěži na regulaci řeky Ostravice. Byl rovněž autorem ideových studií, např. o úpravě zámeckých parků v Troji a Topolčiankách. Společně s Pavlem Janákem a Janem Sokolem vypracoval projekt tzv. Hradní třídy a Jelení ulice. S Janákem rekonstruoval v letech 1934 až 1935 zahradu Černínského paláce a v letech 1937 až 1938 giardinetto u Letohrádku královny Anny na Pražském hradě. S Adolfem Benšem v letech 1932 až 1936 řešil úpravu předpolí letiště v Ruzyni. Ve třicátých letech Fierlinger navrhl a realizoval také četné soukromé zahrady, mj. v Jevanech, Strančicích a Praze. Byl rovněž autorem některých zahrad ve významné enklávě vil na pražské Babě. Jen okrajově se zabýval projektováním budov. Zaslal návrhy do soutěže na hornickou kolonii v Košťanech a Břežánkách. K jednomu z jeho významných projektů patřil návrh zahradní kompozice k vile manželů Benešových v Sezimově Ústí. Kompozice vycházela ze zásad anglického krajinářského parku. Dále také projektoval vilu svému bratrovi Zdeňkovi, jež byla v Sezimově Ústí v letech 1930 až 1931 a později i hospodářský objekt, kde si zřídil ateliér (Kolář a Drha, 2004).

Kolář a Drha (2004) dále píší, že Oldřich Starý v nekrologu otištěném 24. září 1941 v časopise Architektura o Fierlingerovi napsal: „Stanovil zásady pro tvůrčí práci v přírodě a sám řadu zahrad navrhoval s velkým porozuměním a jemným estetickým smyslem pro prostorový účín. Spojoval přirozené nadání s velkým rozhledem v urbanismu a snažil se i pro kompozici zahrady a krajiny nalézt styčné zásady.“

4.8.3 Zahrada Benešovy vily v Sezimově Ústí

Pro Benešovy se stala součástí interiéru i terasa, později zabydleli také dvůr a sálu terenu, do níž situovali letní jídelnu. Pokračování obytného prostoru pro ně představovala právě zahrada, jejímž autorem byl O. Fierlinger (Kolář a Drha, 2004).

Tamnější podoba Fierlingerovi zahrady se z části zachovala dodnes. Tato zahrada u Benešovy vily patří dodnes k nejvýznamnějším dílům zahradní architektury počátku minulého století (Kolář a Čechurová, 2010).

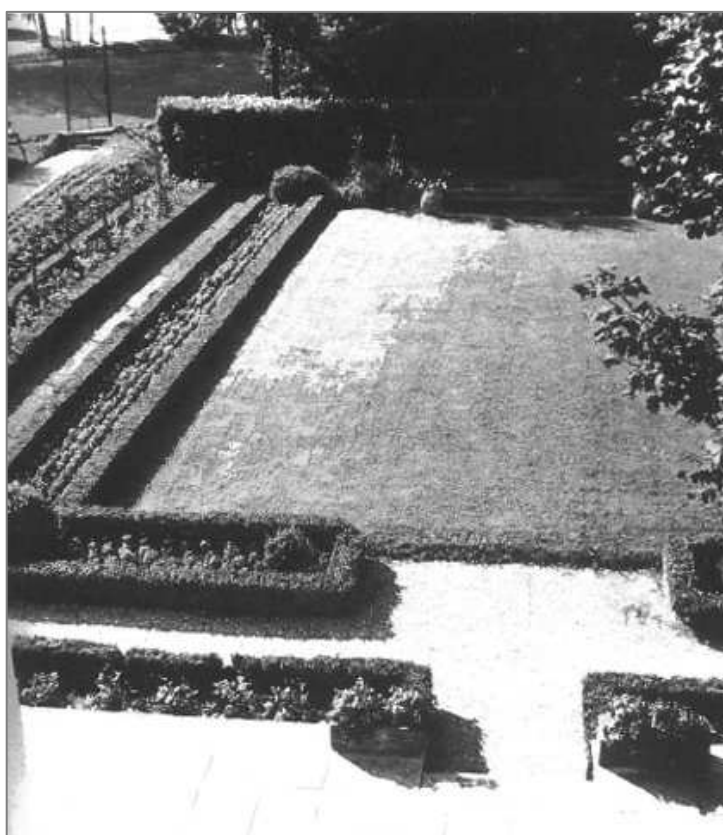
4.8.3.1 Zahrada a její vývoj

Na území bývalého pastviště a obecní louky se začala zřizovat zahrada již během stavby vily. „Půda to byla velmi chudá, jen písek a samé kamení,“ popisovala Hana Benešová stav parcely a upřesnila: „Když se zakládala zahrada, bylo třeba při sázení každého stromu a keře přivážet dobrou zem.“ Výsadbu prvních rostlin i stromů prováděl Jan Valeček, zahradník a správce vily Na Zátorce a pod jeho odborným dohledem také manželé Benešovi. Návrh zahrady se nedochoval, není ani jisté, zda jej Otokar Fierlinger načrtl. Z fotografické dokumentace je zřejmé, že architekt postupně kultivoval ostroh nad soutokem Lužnice a Kozského potoka, aniž porušil přírodní modelaci terénu. Realizoval tak jednu ze svých zásad, že výsledné uspořádání má být „kompozičně spjato s jednotící myšlenkou v jeden celek tak, aby zahrada a dům při strukturální soudržnosti jednotlivostí byly rozmanité a aby při procházení zahradou vznikly logické a zároveň kontrastní účinky, které sledují základní motiv, avšak projevují se v určitém pořádku a komposici na způsob hudební skladby“ (Kolář a Drha, 2004).

Vila opatřená pískově žlutou omítkou a zeleným nátěrem okenic přirozeně kontrastovala s travnatou plochou i listnatými a jehličnatými dřevinami. Od počátku 30. let 20. století usiloval zahradní architekt Fierlinger o nejužší návaznost přírody na dům. Docílil toho adaptací vily v roce 1936, zejména pak dostavbou z roku 1937. Před jednotlivá průčelí rozvrhl odlišnou scénérii, přičemž vycházel ze zásady: „Pohledy z velkých okenních ploch a otevřených dveří do zahrady jsou dekorativními a živými obrazy, stále se měnícími v každém světle a roční době.“ V okolí hlavního vstupu do vily byla jednoduchá zahradní úprava. Studna zde tvořila okrasný a funkční doplněk travnaté plochy. Příjezdové prostranství uzavíral kordon tují, který dělil zahradu před jihovýchodním průčelím na oficiální

a soukromou. Obdélným zahradním parterem začínala soukromá část. Součástí parteru, založeného v prostoru mezi vilou a tenisovým kurtem, byl malý zahradní bazén. Louku u jihozápadního průčelí zpestřila skupina borovic vysázená nedaleko oken haly. Dekorativní prvek tady představovala zídka z lomového kamene rozčleněná schodištěm o několika stupních, jehož strany lemovalo alpinum. Před severozápadním průčelím bylo na Kazatelně vybudováno odpočívadlo. Odpočívadlo nabízelo výhled na soutok Lužnice s Kozským potokem, viditelná byla i věž tábořského kostela Proměnění Páně (Kolář a Čechurová, 2010).

Deníky Hany Benešové evidují výsadby keřů, jehličnatých, listnatých a ovocných stromů včetně lokalit, z nichž byly na zahradu dodány. Obsahují rovněž záznamy o zřizování

Obr. 6 Obdélný zahradní parter (Zdroj: Kolář a Drha, 2004)

záhonů, budování cest a užitkových či dekorativních objektů. Péče o vzhled zahrady se pro Benešovy stala jednou z hlavních relaxačních činností (Kolář a Drha, 2004).

Beneš rozšiřoval zahradu přikupováním okolních pozemků, skoupil dokola až 12 hektarů. Tímto rozšiřováním získala zahrada parkový charakter a přírodní hranice. Střídáním rozsáhlých světlých ploch trávníků, vodních hladin a světlých staveb s různými skupinami stromů, vyvolávajícími výrazné stíny a protínající plochu svými vertikálami, bylo dosaženo rovnoměrného rozložení rostlin. Jen

vertikály zeravů, rozsázených ve svazích kolem vily, jehlany a kužely nejrůznějších druhů jedlí, vysoké melancholické topoly, působily kontrastním dojmem. Jinde zas bělokoré břízy nesou do výše chvějící se větve a listy, borovice svou tmavou zelení akcentují rozlehlost trávníků, aby přes lesní mýtinu a zelenou travnatou cestu přešly do pravidelného lesního prostranství (Kolář a Čechurová, 2010).

Kromě schodišť, zdí a soklů zhotovených převážně z lomového kamene načervenalé barvy umocňovaly rozmanitost zahradních zákoutí drobné architektonické stavby. Ve svahu nad řekou se nacházela dřevěná pergola. Benešovi zde pěstovali růže, a proto pergole říkali „růžovna“. V přikoupených částech zahrady se také zřizovala nová odpočívadla. Koncem čtyřicátých let se stala nejvýraznější stavbou parku hrobka Edvarda Beneše situována v části zahrady přiléhající ke Kozskému potoku. Projekt vypracoval na vyzvání Benešem Pavel Janák. Práce na zahradě byly dokončeny zhotovením hrobky v březnu 1950 (Kolář a Drha, 2004).

Obr. 7 Altán sloužící i jako odpočívadlo u lesa (Zdroj: Kolář a Drha, 2004)

4.9 Shrnutí – rodinné zahrady 1. poloviny 20. Století

Výtvarný projev zahradní architektury na konci 19. století a v průběhu první poloviny 20. století postrádal výraznější koncepci, která by se stala základem umělecké tvorby jako celku. Přesto je však možno říci, že na území naší vlasti vznikla, zejména v meziválečném období 20. století, díla na velmi dobré evropské úrovni. Při jejich formování se uplatňovalo více vlivů dobových, obecně uměleckých a zahradně architektonických proudů. Ze zahradních slohů to byl nesporný vliv anglického přírodně krajinářského parku, vlivy klasicistní a zejména aplikované principy secesní. Německá zahradní architektura se u nás odrážela jednak v používaném sortimentu okrasných rostlin, jednak konkrétní aplikací estetických pravidel, užívaných do té doby pouze ve velkých parcích na podmínky malých zahradních prostor. Anglický vliv se projevoval zejména v masovém nástupu používání trvalek, v celkovém rozšiřování sortimentů okrasných rostlin a ve zpětném uplatňování krajiny v estetice zahrad, tj. při vytváření volných krajinářských motivů jako určité koncentrace výtvarné působnosti krajiny. Tento estetický princip byl u nás velmi často na výborné úrovni aplikován u zahrad letních sídel, zakládaných v přirozeném prostředí. Láska k okrasným rostlinám a k jejich proměnlivosti vedla i k posilování jejich introdukce. Nesmírným kladem tohoto „zlidovění“ introdukčních snah u nás je poměrně značně hustá síť rozšíření těchto cizích rostlin, zejména dřevin, na různých typech stanovišť. Vznikla během let zcela spontánně výborná možnost ověření vhodnosti těchto sortimentů pro řešení zeleně na kvalitativně vyšší estetické i ekologické úrovni. Zahradní tvorba v Čechách, na Moravě a ve Slezsku měla v období mezi I. a II. světovou válkou velmi vysokou úroveň, která byla dána nejen profesionální kvalitou projekce, ale i stavem školkařství a potřebou společnosti tyto zahrady realizovat (Mareček, 1992).

5 Období komunismu (50. - 90. léta)

5.1 Dějiny období

Československo pohltila nová diktatura – komunismus. České země zůstávaly tak po následujících čtyřicet let uvězněny na východní straně železné opony, která rozdělovala Evropu i svět. Kopírovaly přitom vnitřní vývoj ve východním bloku. Prošly si obdobím stalinismu, přechodného uvolnění, mezinárodní oblevy i opětovného utužení systému a vystupňování studené války. Pokus o vymanění se z diktatury v roce 1968 selhal. Socialismus jako společenský model se definitivně zdiskreditoval. Nakonec se komunistický režim v Československu zhroutil společně s hospodářským a mocenským kolapsem celého východního bloku (Emmert, 2012).

5.2 Rozvoj zahrad v období po II. světové válce

Ve společensky složitém období po druhé světové válce (tedy s nástupem komunismu) nebyl bohužel velmi dlouhodobě doceňován význam okrasných a obytných zahrad, jejichž další existence byla v oficiálních projevech a stanoviscích chápána jako symbol dřívější vykořisťovatelské společnosti a nikoliv jako významná součást národní kultury. V této době tedy zaniklo nejen mnoho velmi cenných zahradních objektů, ale i prakticky úplně profesionální proud, jenž se na její tvorbě podílel. Nositelem národní kultury v oblasti okrasných a obytných zahrad tak zůstal pouze proud lidový, tj. praktická kulturní potřeba společnosti (Mareček, 1992).

5.3 Zahrádkaření – významný trend druhé pol. století

Vědecké objevy 2. poloviny 20. století, jejich technologická aplikace ve výrobě ale i politické dění v Československu s sebou přinášely často negativní vlivy. V této době se zvyšuje duševní vypětí stále širšího okruhu lidí. Jedním z důsledků této skutečnosti je stav, za kterého narůstal počet těch, kteří se cítili uprostřed společnosti osamoceni, přibývalo neuróz, infarktů, vředových nemocí a dalších poruch zdraví člověka (Mareček a kol., 1975).

Bylo dokázáno, že ke kompenzaci uvedených negativních jevů a jejich důsledků slouží, mimo jiné, volný čas a jeho správné využívání. Nejhledanější formou jeho využití je dodnes nesporně aktivní styk s přírodou. Odhaduje se, že v evropských městech se zahrádkařením, které představuje nejkonkrétnější formu tohoto styku člověka s přírodou, zabývá 40% lidí, kteří tráví volný čas nejrůznějšími způsoby tzv. domácího kutilství. Značný nárůst zájmu o zahrádkářskou činnost můžeme pozorovat také u nás. Svědčí o tom, kromě jiného, i silně vzestupný trend růstu členů Českého ovocnářského a zahrádkářského svazu. Tato organizace měla v r. 1957 46 000 členů, kdežto v r. 1973 již 286 000 členů (Mareček a kol., 1975).

Obr. 8 Zahrádka v zahrádkářské osadě (Zdroj: Mareček a kol., 1975)

5.3.1 Zahrádkaření

Zahrádkářská činnost není pouhým trpným stykem s přírodou, ale představuje současně také ideální formu tzv. aktivního odpočinku, při němž se fyzická práce stává svobodnou hrou lidských sil. Zájemci o zahrádkaření patří ke všem profesím, což svědčí o tom, že tento způsob aktivního odpočinku kompenzuje přetíženost duševní prací uvolněním nervového napětí, ale i únavu vznikající při stereotypních manuálních procesech jiné skupiny pracujících. Pro mnoho lidí je zahrádkářská činnost útočištěm při vysoké pracovní aktivitě a prudkém životním tempu. Aktivní činnost v přírodě je však i jednou z forem obrany člověka proti vlivu „umělého prostředí“, které často odporuje biologickým a psychologickým rysům prostředí, v němž se lidský život po tisíciletí vyvíjel (Mareček, 1992).

Zahrádkářství, jehož celková prospěšnost se donedávna hodnotila pouze podle hospodářské činnosti a účasti na samozásobitelské produkci, zejména ovoce a zeleniny, dostává se v těchto souvislostech do zcela nových, celospolečensky mnohem důležitějších a vyšších poloh. Význam zahrad jako činitele ovlivňujícího kvalitu životního prostředí je dán zejména tím, že zahrady představují největší plochu zeleně v našich sídlištích. Například v r. 1972 podnik Sady, lesy a zahradnictví v Praze obhospodařoval asi 1100ha ploch zeleně a 2200 ha lesů, přičemž výměra zahrad na území Prahy činila v tu dobu 1900ha. Celostátní výměra veškerých soukromých zahrad představovala asi 120 000 ha, což se plošně vyrovnalo mnoha našim nejdůležitějším hospodářským plodinám (Mareček a kol, 1975).

5.3.2 Důvody zahrádkaření

5.3.2.1 Ekonomické důvody zahrádkaření

Mareček (1992) říká, že tradiční a u nás velmi vžitou potřebou jsou právě ekonomické důvody zahrádkaření. V tomto smyslu jde zejména o možnost vypěstování zahradních produktů, především ovoce a zeleniny je u nás zatím tak významná, že ji nelze z hlediska národohospodářského pominout. (V roce 1990 vyrobili drobní pěstitelé 66% celostátní produkce ovoce a 40% veškeré vypěstované zeleniny. V souvislosti s nárůstem profesionální zahradnické výroby na straně jedné a s potřebou rozvíjení dalších, nových funkcí zahradního prostředí na straně druhé je však do budoucnosti třeba počítat s postupným omezováním této samozásobitelské produkce. Lze tedy předpokládat, že pěstování ovoce a zeleniny či vinných

hroznů na malých zahradách bude tedy mít stále výrazněji pouze zájmový a nikoliv produkční a existenční charakter. Z celé řady sociologických průzkumů na počátku 90. let totiž vyplývá, že mnoho zejména mladších rodin preferuje již dnes sociální a hygienické funkce zahradního prostředí před funkcemi hospodářskými.

5.3.2.2 Sociálně psychologické důvody zahrádkaření

Zahrádkářství je určitým pozůstatkem dřívějších dob, kdy byl člověk připoután k půdě a byl tedy i přímým výrobcem konkrétních produktů. Tehdy, velmi výrazně abstraktní charakter práce a odtržení člověka od hmotných výsledků jeho činnosti může být do značné míry kompenzován prací na zahradě, kde se výsledky pracovního úsilí mohou projevat velmi konkrétně. Např. možnost pozorovat své dílo od počátku do konce – od výsevu po sklizeň apod. Skutečnost, že se člověk stále výrazněji stává pouhou součástí výrobního procesu a že nevidí výsledný produkt svého úsilí, má značný vliv i na nežádoucí společenský jev, kterým je tzv. pocit „osamocení“ člověka ve společnosti (Mareček a kol., 1975).

Nárůst celkové technizace našeho prostředí vyvolává nutně potřebu určitých návratů k přírodě. Zahrada, ve svém tematickém pěstitelském uspořádání, může tuto potřebu plnit často mnohem intenzivněji, než běžně dostupné současné přírodní prvky – např. parky, běžné rekreační areály apod. Vztah k přírodě však v tomto případě nepramení pouze z aspektů ekologických, ale projevuje se v něm současně i důležitý aspekt sociální, oceňující i estetické hodnoty přírodního prostředí a následně tedy i estetické aspekty celé zahradně architektonické tvorby. Pro všelidové a demokratické rozvíjení estetiky přírody v celé šíři problému jsou proto zahrady naprosto nezastupitelné. Důležitá je dále potřeba střídání klidového stavu a vzruchu, kdy pobyt na zahradě představuje určitý pól klidu a izolace, tedy protiklad k intenzivním a častým sociálním kontaktům v zaměstnání a ve veřejném životě vůbec. Odtud např. význam intimity zahradního prostředí resp. specifika funkčnosti zahrad u chat a rekreačních chalup apod. Významným sociálním jevem je i potřeba seberealizace. Zahrada může tuto touhu člověka po manuálních tvůrčích aktivitách velmi dobře a intenzivně naplňovat. Je to vlastně celkové technické, provozní i výtvarné zvládnutí zahradního prostoru, řešení celé řady jeho detailů apod. S touto seberealizací souvisí někdy i potřeba posílení osobní prestiže, vyrovnání se svému okolí úrovní stavu vlastní zahrady apod. Práci na zahradě je konečně možno, z hlediska sociálních potřeb společnosti, hodnotit jako významnou možnost pro rozvoj osobnosti člověka. V zahrádkářské činnosti je totiž obsaženo i mnoho estetických zážitků.

Sblížení s přírodou, jejíž krásu člověk sám spoluvytváří, v něm rozvíjí lidskou tvořivost a příznivě působí na prohlubování jeho smyslovosti. Tato skutečnost je zvláště významná při výchově dětí (Mareček a kol., 1975).

Významnou funkcí zahrádkářství je jeho sociální dopad mezi věkově starší, ekonomicky neaktivní skupiny obyvatelstva (důchodci). Je to např. kompenzace jejich pocitu společenské neužitečnosti formou úspěšné tvůrčí a pěstitelské činnosti na zahradě, zaměstnanost v období s přebytkem volného času, citová fixace těchto lidí k zahradě a k jejím detailům v kritických životních situacích, zdravotní význam pohybu na zahradě ve smyslu fyzické kondice a výhoda přímé návaznosti zahrady na obydlí z hlediska menší mobility starších lidí apod. (Mareček, 1992).

5.3.2.3 Kladný vliv na utváření rodinného života

Při nárůstu volného času je totiž třeba mimo jiné hledat i takové formy jeho využití, kterých by se mohli účastnit současně všichni členové rodiny nebo alespoň jejich co největší počet. Zahrádkářství patří k těm způsobům využití volného času, jež nerozdvojují partnery, ale naopak jim umožňují zapojit se do nejvíce společných prožitků. Vedle této možnosti vykonávat práce, společně umožňuje zahrada i souběžné aktivity prakticky v jednom prostoru – např. hry dětí, práce na zahradě, údržba domu, domácí práce atd. Rozvíjení rodinného života úzce souvisí i s výchovou dětí. Kladný vliv zahrádkářství na výchovu dětí je nejčastěji spojován pouze s pěstováním racionálního vztahu a lásky k přírodě. Ve skutečnosti je však tento vliv mnohem širší a hlubší. Některé neodkladné, časově termínované zahradní práce, které je třeba vykonat bez ohledu na počasí, dostatek nebo nedostatek vlastního času apod., pěstují v dětech i smysl pro soustavnost a zodpovědnost i návyk pro plnění zdánlivě nesplnitelných úkolů apod. (Mareček, 1992).

5.3.2.4 Aktivní rekreace

Mareček (1992) také uvádí, že důležitost aktivního pohybu v životním rytmu člověka narůstá úměrně spolu s rostoucím podílem duševní práce a s technizací výrobních procesů, což je nejčastěji spojeno i se zmírňováním fyzické a se zvyšováním psychické námahy. Průvodním jevem naší současnosti je proto prudký a soustavný nárůst tzv. chorob a onemocnění z nedostatku pohybu. Zahrádkářství představuje do značné míry velmi

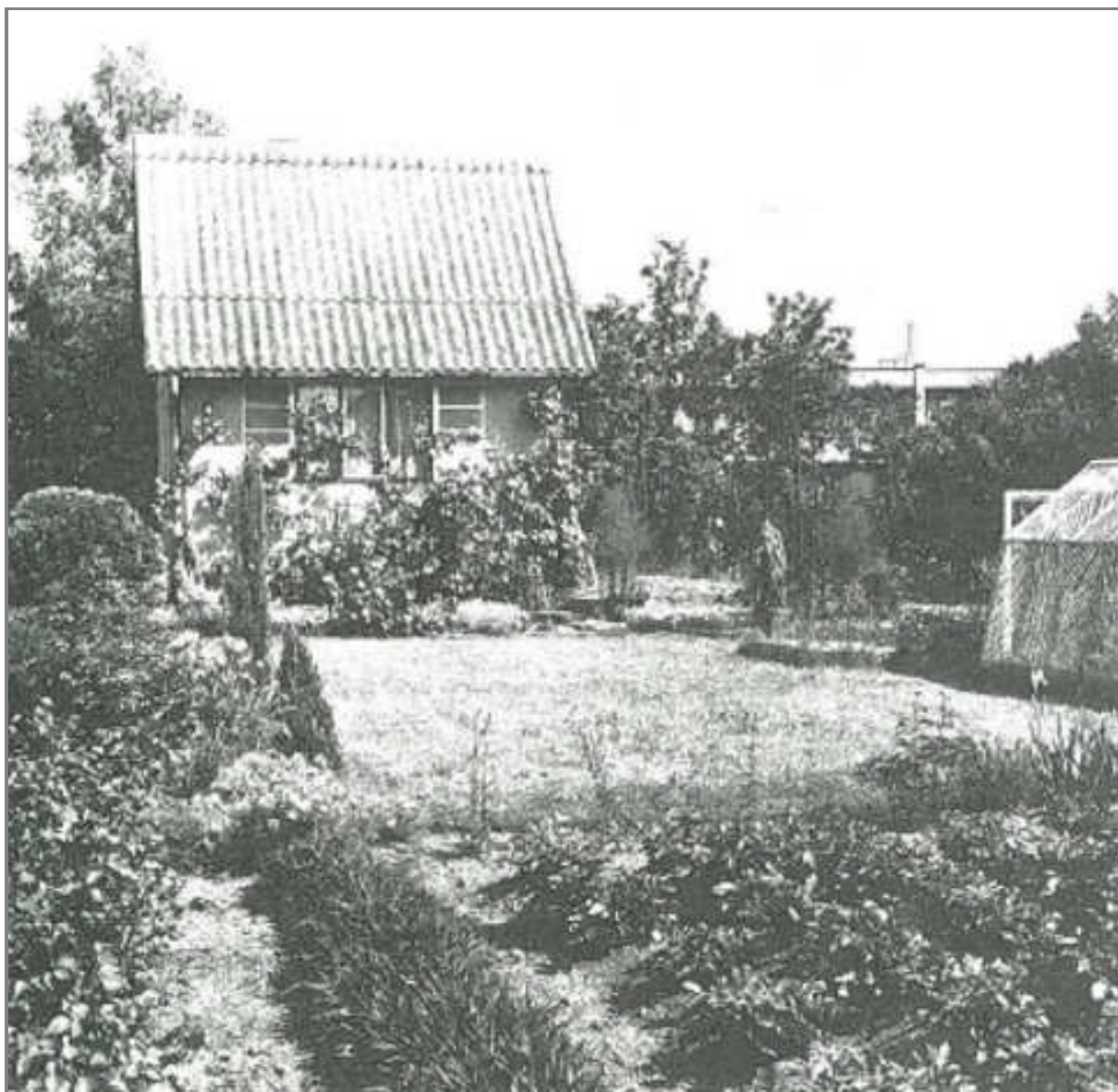
všestranný a komplexní pohyb. Jeho zcela mimořádnou hodnotou však není pouze tato komplexnost pohybu, tedy práci na zahradě, do běžného životního rytmu člověka a volit jeho intenzivnější a extenzivnější formy podle skutečných potřeb a momentálních psychicko-fyzických stavů apod. Tuto možnost celá řada tzv. aktivních způsobů rekreace buď vůbec nemá, nebo tam tato možnost výběru není tak snadná.

5.4 Zahrádkové osady

Zahrádkové osady představovaly v druhé polovině 20. století jednu z velmi perspektivních forem zahrádkaření. Svědčí o tom, že jejich plochy nejen u nás, ale i v mnoha jiných zemích neustále narůstaly a vznikaly i nové formy těchto zařízení. Bylo to dáno zejména nárůstem podílu nájemních bytových domů, tj. jednak bydlení v bytech bez zahrad, stále se zvětšující potřebou obyvatelstva dosáhnout co nejtěsnějšího styku s přírodou (Mareček a kol, 1975).

5.4.1 Význam zahrádkových osad

Zahrádkové osady představovaly velmi výhodný, organizačně dobře zvládnutelný útvar, v němž se mohou dobře řešit zájmy jednotlivců i zájmy společnosti jako celku. Vliv veřejných, celospolečenských zájmů se zvětšoval tehdy, jestliže se na budování těchto zařízení podílely různé státní nebo hospodářské organizace (subvence, materiálová výpomoc atd.). Celospolečensky výhodným rysem zahrádkových osad bylo dále to, že mohou velmi dobře zhodnotit pozemky, které nejsou příznivé pro zemědělskou velkovýrobu. Při využívání těchto ploch zcela individuálními zájemci nebylo totiž lehce možné např. velkoplošně zlepšovat kvalitu půdy, terasovat s použitím mechanizačních prostředků svahovité pozemky, zavádět dostatečně kapacitní zálivku na velké ploše, zařizovat sjízdné příjezdové komunikace a podobně (Mareček a kol., 1975).

Obr. 9 Zahrádka s domkem v zahrádkové osadě (Zdroj: Mareček a kol., 1975)

Další značnou předností zahrádkových osad bylo, že pořizovací náklady na jednotku plochy v osadní zahradce byly podstatně nižší než u individuální zahrádky, situované mimo zahrádkovou osadu. Bylo to dáno mnoha společnými zařízeními, jako je např. vodovod, oplocení osady jako celku, budování společných skladišť apod. Zahrada v zahrádkové osadě byla proto pro široké vrstvy naší veřejnosti této doby mnohem dostupnější než zahrada individuální. Dále se dá pokládat za význam zahrádkových osad i to, že mohou sdružovat lidi stejných pěstitelských zájmů, takže se na její půdě mohli velmi dobře odborně vyžít všichni účastníci. Mnohem intenzivněji než u soukromých zahrad se zde proto mohly vyměňovat odborné zkušenosti, vzájemně posuzovat pěstitelské výsledky, oceňovat práce druhého apod. Lidé se zde tedy mohli mnohem lépe odpoutat od starostí běžného dne, a proto zejména jejich

duševní odpočinek byl značně intenzivní. Zahrádkové osady tak představovaly jednu z perspektivních českých forem zahrádkářského typu rekreace také protože, jsou útvarem, ve kterém se dají skloubit individuální zájmy jednotlivců s možnostmi územně plánovacími, provozně technologickými i společenskými (Mareček, 2005).

Zahrádkové osady také dále představovaly velmi dobrou organizační formu pro zajišťování pěstitelských potřeb všech účastníků. Mnohem dokonaleji než u soukromých zahrad bylo zde možno obstarat společný postřik stromů, rozvoz hnojiv, rašeliny, distribuci objednaného výsadbového materiálu, skladování výpěstků nebo dokonce jejich zpracování (Mareček, 1992).

Značnou výhodou zahrádkových osad bylo konečně také to, že jejich výstavba jako vysoce kapacitních rekreačních zařízení byla převážně zajišťována svépomocí obyvatel. Při určitém subvencování této činnosti národními výbory nebo závody mohla tak vznikat velmi dokonalá rekreační zařízení, přičemž vynaložené finanční náklady byly minimální. Účast státních a hospodářských organizací na budování těchto zařízení by však neměla končit tím, že poskytnou podporu, ale měla by být současně i zárukou toho, že celá koncepce osady nebude v rozporu s celospolečenskými zájmy (např. výtvarná řešení osad a jejich vztah ke krajině, řešení hygienických poměrů atd.) (Mareček a kol., 1975).

O významu zahrádkaření formou zahrádkových osad svědčilo mimo jiné i příklady z bývalé NDR a PLR. V těchto zemích pracovaly zahrádkářské organizace téměř výhradně osadní formou a rozhodující většinu jejich členské základny tvoří členové zahrádkových osad (Mareček a kol, 1975).

5.4.2 Typy zahrádkových osad

Konkrétní typy a formy zahrádkových osad musely odpovídat jednak skutečným zájmům a potřebám lidí, jednak potřebám a hlavně možnostem různých typů sídlišť i jejich zájmových území. Při sledování vlastních potřeb lidí šlo především o to, aby bylo možno je všestranně využít z odborného a sociálního hlediska i s ohledem na ekonomické možnosti. Měly by tedy existovat osady s možností různého pěstitelského zaměření a při řešení jejich konkrétních forem by se mělo přihlížet např. ke způsobu zaměstnání obyvatelstva a z něho plynoucího životního rytmu, způsobu využívání volného času. Nemohl nám být lhostejný ani věk lidí, počty rodinných příslušníků a konkrétní ekonomické možnosti uživatelů zahrádek (Mareček, 1992).

Při sledování potřeb a možností měst byly konkrétní formy zahrádkových osad ovlivněny např. velikostí sídlišť, typem zástavby, stavem městské a příměstské dopravy, celkovou bilancí ploch zeleně a rekreačních zařízení apod. Zahrádkové osady, které v této době převažovaly, byly spojené převážně s možností přechodného bydlení v chatě a zaměřené především na hospodářský výtěžek z půdy. Tyto osady nemohly zdaleka splňovat ani požadavky většiny lidí, ani potřeby a možnosti měst i společnosti jako celku (Mareček a kol., 1975).

5.5 Rostlinné prvky zahrádek

V této těžké době, jak pro lidi, tak i pro zahradní architekturu, se objevily nové prvky z hlediska použití rostlin. Díky železné oponě bylo Československo v izolaci a nedostávaly se k nám tak určité produkty. Tyto okolnosti donutily lidi v naší zemi věnovat se samozásobování. V této době se velmi vyvíjelo zahrádkaření, a to především pěstování zeleniny, ovoce, bylinek a dalších rostlin, protože byly pro pěstitele jinak nedostupné (Mareček, 1992).

Lidé si vytvářeli vlastní zeleninové, bylinkové či ovocnářské zahrádky. Tyto zahrady nebo části zahrad, neplnily jen funkci okrasnou či relaxační, ale především užitkovou. Pěstovala se plodová zelenina, kořenová zelenina, lusková či listová, ale také bylinky nejrůznějších chutí a vůní (petržel, pažitka, levandule aj.). Další významnou roli hrálo ovoce. Kultury ovocných dřevin, včetně bobulovin, jsou na rozdíl od zeleniny kulturami trvalými. Ovocné dřeviny jsou nejen užitečné, ale plní i svojí estetickou funkci. Na konci léta zdobí zahradu zářivými plody, na jaře se pyšní bohatými korunami a spoustou bílých nebo růžových květů. V typických zahrádkách druhé poloviny století nechyběly různorodé ovocné stromy. V Československu patřily k nejoblíbenějším jabloně a hrušně (Kolektiv, 2006).

5.6 Shrnutí období komunismu (50. -90. léta)

Jak už bylo zmíněno v tomto složitém období po druhé světové válce a během další diktatury – komunismu, nedocházelo ve velkém množství ke vzniku okrasných a obytných zahrad. Politika komunistické strany znehodnocovala význam zahradní architektury, zanikalo mnoho cenných zahradních objektů i tzv. profesionální proud. Díky izolaci Československa vůči západnímu světu se k nám ani nedostaly novinky v oblasti zahradnictví a tudíž se zahrady nevyvíjely směrem kupředu. V této těžké době, se tak u nás velice rozšířilo a oblíbilo zahrádkaření. Tento styl můžeme pokládat za nejvýznamnější prvek této doby a spolu s ním i spojenou zahrádkářskou činností a význam zahrádkových osad (Mareček, 1992).

6 Období 90. let až po současnost

6.1 Dějiny období

S příchodem posledního desetiletí 20. století se do Československa vrátila demokracie a po krátkém období nestability i hospodářská prosperita. Došlo ke změně zahraničně-politické orientace. Překvapivě zanikl společný stát se Slováky, se kterým se Češi po většinu 20. století ztotožňovali. Záhy však za něj našli náhradu v samostatné České republice, směřující na konci století do širší rodiny evropských států – Evropské unie. I česká společnost si prošla v 90. letech hlubokou vnitřní proměnou, zřejmě největší ve své historii. Po více než čtyřicetiletém pústu se před ní otevřely nové, dosud netušené možnosti, a to nejen v materiální oblasti. Lidé mohli začít svobodně cestovat, studovat, podnikat, měnit profese. Rychlý růst životní úrovně byl přitom dán více rozmachem služeb nežli růstem reálných příjmů. Nicméně i reálné příjmy rostly. Státisíce lidí se rozhodlo podnikat. Pro zakládání živností tehdy panovaly na nenasyceném trhu historicky nejvhodnější podmínky. Bohatnutí společnosti pochopitelně neprobíhalo rovnoměrně. Utvářely se nové společenské vrstvy a prohloubily se i mezigenerační rozdíly. Také hodnotová orientace společnosti doznala v 90. letech velkých změn (Emmert, 2012).

6.2 Situace architektury v ČR po r. 1989

Po roce 1989 začaly zanikat významné státní projektové ústavy, a začaly se zakládat vlastní architektonické ateliéry. Docházelo k výstavbě především peněžních ústavů, používaly se také drahé exkluzivní materiály a nevycházelo se z žádného předem daného většího konceptu. V druhé půli 90. let zaznamenaly velký boom výstavby hypermarketů a supermarketů, což negativně ovlivňovalo zástavbu měst, jednalo se o velké plochy s přiléhajícími parkovišti, na zeleň tak nezbývalo dostatek místa. Prosazení kvalitní architektury přicházející ze západu u nás naráželo na častou nekompetentnost a nevzdělanost úředníků pracujících ve schvalovacích a povolovacích institucích. V neposlední řadě se jednalo o pokleslý vkus investorů a všeobecně vkus společnosti kulturně zcela zdevastované komunistickým režimem. Mladá generace nových architektů nezasažených bývalým režimem teprve dorůstá, a jejich prosazení se očekává především až v počátku 21. století. Můžeme říci,

že se situace postupně lepší, vyznačuje se např. škálou formálních projevů ale i postupnému návratu k zeleni (Anon, 2010).

Po pádu komunismu a počátkem 90. let jsme opustili tzv. panelákovou architekturu, která v mnoha případech až brutálně narušovala krajinný ráz a která nebyla ani po padesáti letech schopna splynout s vysazenou, dnes již vzrostlou zelení (Šonský, 2007).

6.3 Zahrady v 90. letech až po současnost

Po opuštění tzv. panelákové architektury u nás koncem století a počátkem nového, vyrůstá další hrůza uspokojující nároky na rodinné bydlení v přehuštěných aglomeracích – zástavba rodinných domů s minimální výměrou stavebních parcel, protkaná sítí úzkých komunikací bez uličních alejí. Při současné ceně pozemků stavebních pozemků má stavebník prioritní zájem postavit co největší dům se zastavěnou plochou zabírající až 50% celkové výměry pozemku. Pokud bereme dále v potaz plochu vjezdů a stání mimo garážové plochy, zůstává na zahradní úpravy jen 30-40% původní plochy. Ideálem mnoha rodin je zahradní bazén, který zabírá další plochu. Zbývající prostor je navíc opticky zmenšován pohledovým uzavřením, oplocením apod. Na vlastní zahradní úpravy tak zbývá minimum původní plochy, které neumožňuje rozvinout nějaký náročnější nápad či kompozici (Šonský, 2007).

6.4 Používané rostliny a jejich estetika

Rostliny jsou a ve všech obdobích byly nenahraditelný přírodní prvek podílející se na tvorbě každé zahrady. Jsou základním stavebním kamenem nezbytným k vytvoření zahradní kompozice. Ve svém souboru představují velké množství výtvarných hodnot nejrozličnější kvality a charakteru. Jsou živé a mění svůj vzhled jak v průběhu roku, tak v průběhu růstu a vývoje. Výběr vhodných rostlin pro rodinné zahrady podléhá zcela odlišným hlediskům než plochy veřejné zeleně, parků nebo dokonce krajinářské úpravy. Také se použití rostlin v zahradách mění s dobou, na počátku století se vysazovaly jiné než dnes. Výběr vhodných druhů je podmíněn nejen podmínkami zahrady (výměra pozemku, stanovištní podmínky, styl kompozice atd.) ale i způsobem použití. O jejich správném uplatnění rozhoduje znalost dalších významných hodnot, jakými jsou výtvarný účinek, tvar a textura, jejich barevné proměny a podíl zastoupení v kompozici (Šonský, 2007).

Protože v současných zahradách patří rostliny mezi absolutně nejvyužívanější prvek a v moderní době vzniklo nejvíce kultivarů rostlin, se následující podkapitoly věnují základním skupinám nejvíce používaných rostlin v dnešních zahradách.

6.4.1 Jehličnany a stálezelené dřeviny

Důležitou výtvarnou vlastností této skupiny dřevin je stálost olistění, z níž vyplývá jejich celoročně téměř neměnná estetická působnost. Z těchto důvodů se velmi dobře hodí k maskování, k uzavírání nežádoucích pohledů a k vytváření trvale intimního prostředí zahrad. Převážná část jehličnanů a stálezelených dřevin má sytě až tmavě zelenou barvu, takže ve větším soustředění působí vážným dojmem. Poměrně velký počet taxonů jehličnanů se však vyznačuje jinou barevností, zejména ve žlutých, hnědých a modrých odstínech, takže je možné v zahradním prostředí vytvářet i velmi výrazné barevné neopadavé skupiny. Významnou vlastností těchto barevných skupin je to, že se jedná o barevnost celoroční, která má nesmírný estetický význam zejména v období vegetačního klidu, které je barevně poměrně velmi chudé (Mareček, 1992).

Šonský (2007) uvádí, že v zahradních úpravách zaujímají významné postavení, které je dáno jejich nápadnou tvarovou výrazností. Převážně působí vážným, vznešeným až strnulým dojmem. Jsou vhodné pro zakládání zahradních částí, které musejí být celoročně účinné, například k tvorbě výrazných prostorových dominant a také pohledových clon. Jehličnany, které snášejí tvarovací řez, jsou schopny plnit významné prostorové architektonické funkce, například tvarované ploty, stěny, geometrická tělesa, stylové partery neodmyslitelné pravidelných zahradách.

Většina jehličnanů je esteticky nejpůsobivější, jestliže má trvale zachované nízké zavětvení až k zemi (Mareček, 1992).

Obr. 9 Příklad možností využití jehličnatých a listnatých dřevin v zahradách (Zdroj: Mareček, 1992).

6.4.2 Opadavé listnaté dřeviny

Listnaté dřeviny podmiňují kompoziční uspořádání zahradního prostoru. V porovnání s vážnou a strohou neměnností jehličnanů jsou prvkem mnohem dynamičtějším (Šonský a kol., 1995).

Nejvýraznější estetickou vlastností opadavých listnatých dřevin je tedy jejich značná výrazová proměnlivost v delších kratších časových úsecích. Tato změna se projevuje zejména při vzájemném porovnání jejich estetické působnosti v době vegetace a v období vegetačního klidu. Velmi výrazná je však tato výtvarná proměna i během samotné vegetace. Je to např. postupně se měnící zbarvení listů, uplatnění květů a plodů apod. Mnohost těchto principů, je jedním z nejvýznamnějších estetických principů, které při vzájemném seskupování opadavých listnáčů uplatňujeme (Mareček, 1992).

Listnaté dřeviny mění svojí podobu v průběhu roku. Krásu rašících listnáčů v jasných zelených odstínech vystřídá barevná škála květů, která se v plném létě představuje u mnohých dřevin nádhernými plody a v podzimním období se opět promění na barevnou paletu od žlutých, oranžových odstínů až do sytých červených barev. Kromě této barevné proměny

existuje mnoho jedinců s trvale vyšlechtěnou barevnou variabilitou olistění působící po celou vegetační dobu. Proměnlivost listnáčů se projevuje také ve vzrůstnosti a v tvarovém výrazu nadzemní části – kmenu a koruny. Na rozdíl od jehličnanů vytvářejí listnaté stromy koruny rozvolněné, zaoblené i nepravidelné, tmavších i světlejších. Taktéž kmeny listnatých dřevin jsou na rozdíl od jehličnatých stromů proměnlivé, pokud jde o barevnost i tvar (Šonský, 2007).

Na rozdíl od jehličnanů mají listnaté stromy i další významné estetické vlastnosti, pro které se využívají. Především je to již zmíněná barevnost, dále také vůně květů, krása barevných plodů, výrazné zbarvení dřevnatých částí a tvarové i barevné proměny borky (Šonský a kol., 1995).

Vůně v období jarního rašení pupenů nebo zejména v době květu, má důležitou estetickou hodnotu zejména v zahradách, pro něž je na rozdíl od veřejné zeleně bezprostřední kontakt s rostlinami velmi typický, proto by těmto druhům a jejich formám mělo patřit mnohem širší zastoupení. Analogicky jsou v zahradním detailu významné dřeviny s okrasnými plody, dřeviny s ozdobnou kůrou či nápadnými trny, dřeviny s různě pokroucenými a zajímavě tvarovanými či zbarvenými větvkami apod. Všechny tyto zejména v detailu působivé rostliny by se měly umisťovat pokud možno tak, aby moment co nejčastějšího styku člověka s nimi byl velmi intenzivní. Např. podél cest, u vstupních vrátek do zahrady, pod okny domu, na obytné terase a podobně (Mareček, 1992).

Šonský (2007) uvádí, že pro vytváření zahradního prostoru lze považovat opadavé listnaté dřeviny za prvek mnohem proměnlivější a různorodější, ve své textuře lehčí a měkčí. Jejich koruny jsou méně kompaktní, mnohdy nepravidelně utvářené a světlejší. A Mareček (1992) píše, že za větrného počasí díky střídajícím odstínům rubů a líců působí živě. Pro mnohé opadavé listnáče je charakteristická lehkost či vzdušnost korun s tím spojená i jejich určitá pohyblivost ve větru. Takovými typickými rostlinami jsou např. subtilní tamaryšky a některé vrby, intenzivním pohybem listů je známá např. osika, bříza a jiné dřeviny.

Estetická působnost opadavých listnatých dřevin se neprojevuje pouze v jejich vizuální formě, ale dále se také velmi výrazně projevuje i v určité zprostředkované formě. Řada z nich má totiž významné ekologické hodnoty, které druhotně ovlivňují např. výskyt volně žijících živočichů a hmyzu čili umožňují rozvíjení dalších estetických forem a projevů na našich zahradách (Mareček, 1992).

6.4.3 Okrasné keře

Keře výrazným způsobem doplňují účinek jehličnatých i listnatých dřevin, dorůstají však menších rozměrů. Nejčastěji vytvářejí střední až nízké dřevinné patro, které působí jako přechod mezi vysokou zelení stromů a nízkým porostem trávníků. Některé druhy, zejména vyšší, mohou vyniknout i soliterně (Šonský a kol., 1995).

Ve svých fyziologických vlastnostech a nárocích mají například opadavé keře mnoho společného s opadavými listnatými stromy. Přesto rozdílné vlastnosti jsou zásadní a nenahraditelné pro zahradní tvorbu. Mezi podobné vlastnosti patří barevná škála jejich květů, výrazná textura, barevnost listů a plodů včetně podzimního vybarvení. Keře přesto dorůstají menších rozměrů než stromy. Rozvětvují se již od země, takže netvoří výrazný kmen (Šonský, 2007).

Šonský a kol. (1995) zmiňuje, že řada druhů keřovitého, nízkého a plazivého vzrůstu se velmi dobře uplatňuje jako půdní pokryvy, což je vlastnost, kterou stromy postrádají. Pestrými květy, nápadnými plody a barevným olistěním keře nahrazují květinového záhony, jejichž výsadba bývá obvykle nákladná a pracná. Význam keřů je tak v zahradní kompozici nezastupitelný.

6.4.3.1 Stálezelené listnaté keře

Stálezelené listnaté keře tvoří v našich klimatických podmínkách ne příliš obsáhlou, ale určitě nenahraditelnou skupinu neopadavých dřevin. Tvarem odpovídají spíše opadavým keřům, ale svou temnou zelení jehličnanům. Jsou nenahraditelné tam, kde chceme docílit nejtmavších odstínů a hlavně oživení kompozice v zimním období. V zahradách mohou vytvářet pod korunami stromů působivé stálezelené spodní patro a potřebné pohledové zábrany na případné nevzhledné pozadí, např. ploty, zdi, technické konstrukce. Dobře se kombinují s jehličnany, ve vzájemné kombinaci vytvářejí celoročně působivou pohledovou kulisu a pozadí pro barevně odlišné dřeviny (Šonský, 2007).

Stálezelené keře neshazují listy, jsou tedy po celý rok nápadné a přitažlivé, i když bývají náročné na stanoviště. Některé mohou být vysazovány na plné slunce, avšak převážná většina vyžaduje mírné přistínění nebo v zimě ochranu před dopoledním sluncem. Nejpočetnější skupinu středoevropských stálezelených keřů jsou vřesovcovité (Šonský a kol., 1995).

6.4.3.2 Opadavé keře

Opadavé keře vynikají svým zvláštním půvabem – během vegetačního období bývají ozdobné listy, květy nebo plody. V zimě hlavně na pozadí sněhové pokrývky, působí velmi dekorativně texturou větví, některé pak i nápadně zbarvenými větvemi nebo výraznou texturou borky. Druhy jsou různé a každý vyniká jinými vlastnostmi. Např. svídy v zimě svítí červenavými, tmavě fialovými nebo žlutozelenými odstíny. Širokou škálu žlutých, oranžových, červenavých a fialově ožíněných tónů nabízejí vrby (Šonský a kol., 1995).

Aby se výtvarně mohly uplatnit, vyžadují slunná stanoviště, nesnášejí zastínění. Reakce keřů na nedostatek světla se projevuje menší vzrůstností, omezeným kvetením, nedostatečným vybarvením listové plochy, omezeným plodenstvím a nedostatečným vyzráváním dřeva. Existují i druhy opadavých keřů, které slabé zastínění tolerují (Šonský, 2007).

Obr. 10 Keře a stromy v rodinné zahradě (Zdroj: Šonský, 2007)

6.4.4 Květiny v zahradách

Výtvarná hodnota zahradního prostředí je používáním květinových výsadeb tradičně spojena. Jejich nejdůležitější estetickou hodnotou je především značná variabilita v barevnosti květů, ta vyplývá z rozsáhlé šíře sortimentu, který dává možnost vytvářet v době vegetace prakticky jakákoliv barevná seskupení. Významným estetickým rysem květinových výsadeb je dále značná zájmová přitažlivost, dána jejich nápadností a barevnou výrazností (Mareček, 1992).

Obr. 11 Květinové záhony v zahradě (Zdroj: Joyce, 1989)

Ani přes svoji výtvarnou působivost však nemohou tvořit základní kompoziční prvek, protože nejpůsobivější vlastnosti květinových výsadeb mají jen omezenou dobu trvání. V době, kdy nekvetou nebo nejsou okrasné svými listy, se ze zahradní kompozice prakticky vytrácejí. Není jimi možné nahradit výsadbu dřevin, které v každé roční době zaujímají svůj prostor, jsou vzhledově proměnlivé a lze s nimi počítat ve tvarech i v textuře. Na druhé straně však žádný jiný

přírodní prvek nedosahuje takové barevné působivosti jako květiny (Šonský, 2007).

Rozmístění květin proto musí být realizováno v úzké návaznosti na celkové výtvarné řešení zahrady a nemůže být nahodilé, aby nepůsobilo samoučelně. Květinová výsadba může například vytvořit dominantu určité zahradní partie, zdůraznit některou část zahrady apod. Přičleněny k některé zahradní stavbě a ke skupině dřevin mohou květinové výsadby spoluvytvářet zahradní dominantní prvky vyššího typu. Barevnost květinových výsadeb je

zvláště účinná, jestliže je spojena s bohatostí zelené barvy. Vhodným doplňkem květinových záhonů jsou proto trávničky či keřové skupiny, u květin v nádobách to pak může být i úměrné zastoupení rostlin se zdravým a bohatým zeleným listem apod. Všestranná estetičnost působení květin má možnost se v plné šíři rozvíjet mnohem více na zahradách (hlavně rodinných) než na plochách veřejné zeleně. Mimo jiné je to dáno jejich větší náročností na ruční práce a potřebou určitého osobního vztahu pěstitele k jejich estetickým hodnotám i k pěstitelským požadavkům (Mareček, 1992).

V současné době jsou nejvýznamnějšími skupinami květin letničky s dvouletkami, cibulnaté a hlíznaté květiny a trvalky. Každá z těchto skupin má svoje vyhraněné nároky na způsob pěstování. Použití každé skupiny je ovlivněno biologickou podstatou a obdobím jejich květu, také použití záleží na vkusu každého pěstitele, na charakteru zahrady a její kompozici (Šonský, 2007).

6.5 Moderní prvky současných zahrad

Na zakládání zahrady současné či té z minulých dob neexistuje žádný obecně platný recept – každá zahrada musí být vymyšlena individuálně a přizpůsobena daným okolnostem. Existují pouze různá pravidla, která se v průběhu let měnila a vyvíjela, dále jsou také podstatné zkušenosti tvůrců a majitelů zahrad. Jak pravidla, tak zkušenosti se formovaly až do dnešní podoby. Dnes se používá spousta prvků a stylů z dřívějších let, tak si ale i v současnosti řada nových našla svoji oblibu (Rittweger, 1996).

6.5.1 Voda v zahradě

Voda je významný a oblíbený přírodní prvek, který má v zahradách neomezené uplatnění. Již odedávna byla voda považována za nenahraditelný zdroj života, a proto se vždy nacházela v úzkém spojení s člověkem. Pouze v její blízkosti mohl člověk pracovat a přežívat. Přítomnost vody v nejrůznějších způsobech projevu vnáší do zahradního prostoru klid i pohyb, příjemné zvukové projevy nebo významný efekt zrcadlení. Téměř v každé roční době vytváří voda jinou náladu a scénérii. Stojatá voda vnáší do zahrady atmosféru klidu a uvolněnosti. Klidná vodní hladina zahradní kompozici umocňuje, vnáší do ní hloubku. Naproti tomu tekoucí voda vnáší do zahrady dynamiku, napětí a je vizuálně přitažlivá

a příjemně působí na naše sluchové počitky. Obě mohou být dominantním prvkem, neboť vnáší do kompozice život (Šonský, 2007).

Vodu lze využít k vytváření různých efektů, klidných jezírek nebo vodopádů. Dá se použít jako kaskáda po schodišti, padající voda z vyššího bodu, relaxační jezírka a také jako bazény. Jezírka a bazény jsou tedy dnes jedním z nejpoužívanějších možností využití vody na zahradě (Gavin, 2004).

6.5.1.1 Bazén na koupání

Jak už bylo zmíněno, k nejčastěji budovaným vodním prvkům v zahradách patří zařízení umožňující koupání – plavecký bazén. S ohledem na prostorové možnosti může mít dominantní postavení, které ovlivňuje způsob úpravy a konečný vzhled zahrady. Bazén v zahradě bývá nejčastěji součástí obytné terasy a navazuje bezprostředně na dům. V každém případě jeho velikost, tvar a způsob osázení ovlivňuje výtvarný vzhled daného prostoru.

Obr. 12 Bazén na koupání v rodinné zahradě (Zdroj: Mareček, 1992).

Nejvhodnější je osázení v úrovni dlažby. Velmi nepříznivě působí zakrývání bazénu vysokými obloukovitými konstrukcemi, zvláště je-li situován uprostřed terasy a nachází-li se v hlavní pohledové části zahrady. Ke zmírnění nežádoucích výškových rozdílů může účelně posloužit výsadba zeleně (Šonský, 2007).

Nabídka plaveckých bazénů u nás je v porovnání se zahraničím, zejména se zeměmi nacházejícími se v příznivých klimatických podmínkách, příliš

jednoduchá. Pohybuje se pouze od kruhového nebo ledvinitého tvaru po klasický obdélník nebo obdélník s polokruhovým zakončením. Bohužel jsou u nás často opomenuty nepravidelné půdorysy, které lze atraktivně začlenit do zahradních úprav (Šonský, 2007).

6.5.1.2 Zahradní jezírka

Kromě klasických budovaných zahradních bazénů se používají ještě další možnosti výstavby vodních prvků. Jsou to především zahradní jezírka. V porovnání s technicky řešenými bazény mají velikou přednost ve svém přírodním výrazu, zejména v symbióze s rostlinami a živočichy (Šonský, 2007).

Vodní jezírka a vůbec nádrže mohou mít podobně jako bazény funkci užitou – na koupání a také funkci okrasnou (Šonský a kol., 1995).

Významnou roli zde tedy hrají hlediska okrasná, zvláště jejich začlenění do zahrady a zachování přírodního charakteru. Situování musí být nenásilné, v souladu s kompozicí zahrady. Jezírko může také navazovat na společenskou terasu a na obytnou část domu. Úprava okolí by měla být ideálně podřízena způsobu jeho využívání. V případě koupání musí umožňovat pohodlný a bezpečný vstup do vody, v případě pouze okrasném musí vytvořit příjemné, trvale atraktivní zahradní prostředí (Šonský, 2007).

6.5.2 Kámen a jeho uplatnění

K výškovým úpravám zahrady lze využít také kámen. Jako klasický přírodní prvek nabízí v zahradách mnoho způsobů uplatnění. Kameny, balvany, valouny, kamenná drť kromě své stabilizační funkce vytvářejí chráněný prostor pro rostliny a zahradě přidávají další rozměr (Brookes, 1991).

Dříve se nejčastěji kameny využívaly ve skalkách, dnes se již také používá soliterní prvek, součást záhonových výsadeb nebo výplň ploch nevhodných pro pěstování rostlin, případně jako doplněk zahradních jezírek a ostatních vodních ploch. Uplatnění jednotlivých frakcí kamenů musí být přirozené, tak jak se nacházejí ve volné přírodě (Šonský, 2007).

6.6 Některé významné styly současných zahrad

6.6.1 Moderní styl

Moderní styl znamená spíš „aktuální“, nejedná se o strohou a minimalistickou zahradu, ale jde o design, v němž se odráží doba, v níž žijeme. Tedy v každém období existoval určitý druh moderního stylu, ale o jako takovém mluvíme spíše až dnes. Dnešní moderní styl je ovlivněn tím, co nás v současnosti obklopuje, ať už nové stavební a krajinářské materiály, stavební metody, architektura, technika nebo výtvarné umění včetně módy a designu výrobků. Kromě vývojových trendů v těchto oblastech existují i módní směry ve stylech osázení, například prérijní styl a používání trav (Peréz Rumpler, 2005).

K módním materiálům používaným při úpravě zahrady patří dnes nerezová ocel, sklo, beton, cedrové dřevo, portlandský vápenec a břidlice. V interiérech se všechny používaly běžně a v současnosti se začíná oceňovat jejich uplatnění i na zahradách. Moderní styl dnešních zahrad také začíná být odrazem současného životního stylu. Lidé chtějí trávit stále více času ve svém venkovním životním prostoru, který využívají jako zvětšený obývací pokoj, a nikoliv pouze jako místo, kam se sázejí rostliny. Důležitými novodobými designérskými nástroji, díky nimž si prodloužíme čas, který můžeme na své zahradě trávit, jsou stylové doplňky, například osvětlení a topení v altánech. Jak se neustále technická vyspělost vyvíjí směrem kupředu, tak se i vyvíjí styl zahrad a nejen jejich moderní vybavení (Gavin, 2004).

Obr. 13 Příklady moderního stylu zahrad (Zdroj: Gavin, 2004).

6.6.2 Formální styl

Tomuto stylu dominuje symetrie a jednoduché linie, rostlinstvo je často různě sestříháno a upravováno nebo vysázeno v geometricky tvarovaných sponech. Formalistické zahrady jsou často spojovány s prestiží a bohatstvím, protože ty nejproslulejší a největší náleží k palácům a honosným rezidencím. Jejich jednoduchost a vždyzelené osázení, jež je v tomto stylu často využíváno, jsou tak však přitažlivé v každém ročním období. Formalistické styly lze snadno přizpůsobit i malým pozemkům v městské zástavbě a zároveň nemusejí být náročné na údržbu a vyhovují tudíž současnému životnímu způsobu, kde jde hlavně lidem o čas (Gavin, 2004).

V současnosti jsou u nás využívány formalistické zahrady spíše v kombinaci s dalšími styly, jedná se tak o různorodou zahradní kompozici (Šonský, 2007).

6.6.3 Orientální styl

Obr. 14 Japonská orientální zahrada (Zdroj: Hrdlička a Hrdličková, 1996)

Původ tohoto stylu lze vysledovat v náboženských tradicích staré Číny. Čínské zahradnické styly se později dostaly do Japonska a staly se tam nedílnou součástí národní kultury. Orientální zahrada tak, jak je známá dnes, se vyvíjela z miniaturních krajiněk

připomínajících techniku bonsají, které zdobily stoly příslušníků čínské a japonské vládnoucí vrstvy. Tyto krajinářské miniatury, v nichž nechyběly ani stromy a vodní toky, sloužily k inspiraci i osvěžení ducha (Gavin, 2004).

Japonské zahrady nebo alespoň jejich typické prvky patří u nás v dnešní době k velmi atraktivním a používaným stylům. Japonské zahradní techniky, vytříbené kompoziční formy, odvážné využívání materiálů, jako jsou kameny a písek, a zvláště pak princip návaznosti zahrady na dům se stále častěji uplatňují i v moderní architektuře. Jsou pro ni jako stvořené, ačkoliv jejich význam byl objeven v Japonsku již v dobách dávno minulých, ovládaných jiným životním rytmem (Hrdlička a Hrdličková, 1996).

Klíčovými prvky jsou kvetoucí a strukturou výrazné keře jako azalky a stromy jako třešně a javory zvolené buď pro krásu v květu, nebo kvůli ohromující podzimní barevnosti. Pro specifické vzhledové vlastnosti se používají i další rostliny, například mechy, bambus, kapradiny a trávy. Nedílnou součástí orientálních zahrad jsou i vodní jezírka a další prvky (Gavin, 2004).

6.6.4 Rodinný styl

Pro rodinný styl zahrady je typické sestavení všech prvků tak, aby si zde každý člen rodin našel to, co ho zajímá a baví. Jedná se tak o venkovní prostor pro rodinu, který slouží nejen pro zábavu a hru dětí, ale i pro zahradničení rodičů či snad posezení u grilu s přáteli. Tyto zahrady jsou spojením všech různých zahradních stylů, mohou se zde nacházet jak zákoutí s moderním stylem, orientálním nebo jen volný prostor trávníku. Mimo jiné se zde vyskytují i funkční prvky jako je věšák na prádlo, popelnice a zahradní kůlna, do níž se musí vejít všechno možné počínaje sekačkou a jízdními koly a konče trampolínami pro děti. K dalším požadavkům mohou patřit houpačky, skluzavky, místa ke slunění a posezení s grilem i místo, kde by se mohli teenageři bavit se svými vrstevníky. A to všechno by mělo být zapracováno do sladěného a elegantního celku (Gavin, 2004).

6.7 Další zahradní prvky a drobné stavby

Zakládání zahrady není jen práce s rostlinami, případně s dalšími přírodními prvky, které se na tvorbě zahradního prostoru podílejí, ale také s liniemi, prostorem, barvami a tvarem. Součástí zahrad jsou také i drobné stavby, které slouží k odpočinku a posezení – zahradní besídky, altány, pergoly atd. V úvahu se zde berou i drobné objekty k ukládání zahradnického nářadí a mechanizace pro údržbu zahrady (Šonský, 2007).

6.7.1 Zahradní nábytek

Obr. 15 Zahradní nábytek – posezení na terase u domu (Zdroj: Brookes, 2002)

Mezi dnes populární zahradní prvky patří i zahradní nábytek. Typ nábytku se volí pro zahradu, často na základě osobních preferencí a také samozřejmě se stylem zahrady a jejím okolím. Důležité je i pohodlí, mezi které patří třeba i lavičky, které lze zařadit mezi trvalé příslušenství a které často tvoří pohledové ohnisko daného uspořádání. Důležité je i pohodlí. Mezi zahradní nábytek patří stoly, židle či lehátka, ale i lavičky. Až na několik výjimek má moderní zahradní nábytek více společného se vzhledem než s pohodlím. V městském prostředí se stává nejdůležitějším tvar. Materiál, ze kterého je nábytek vyrobený, nemusí být přírodní – může to být místo toho průmyslová nerezová ocel nebo laminát (Brookes, 2002).

6.7.2 Ploty

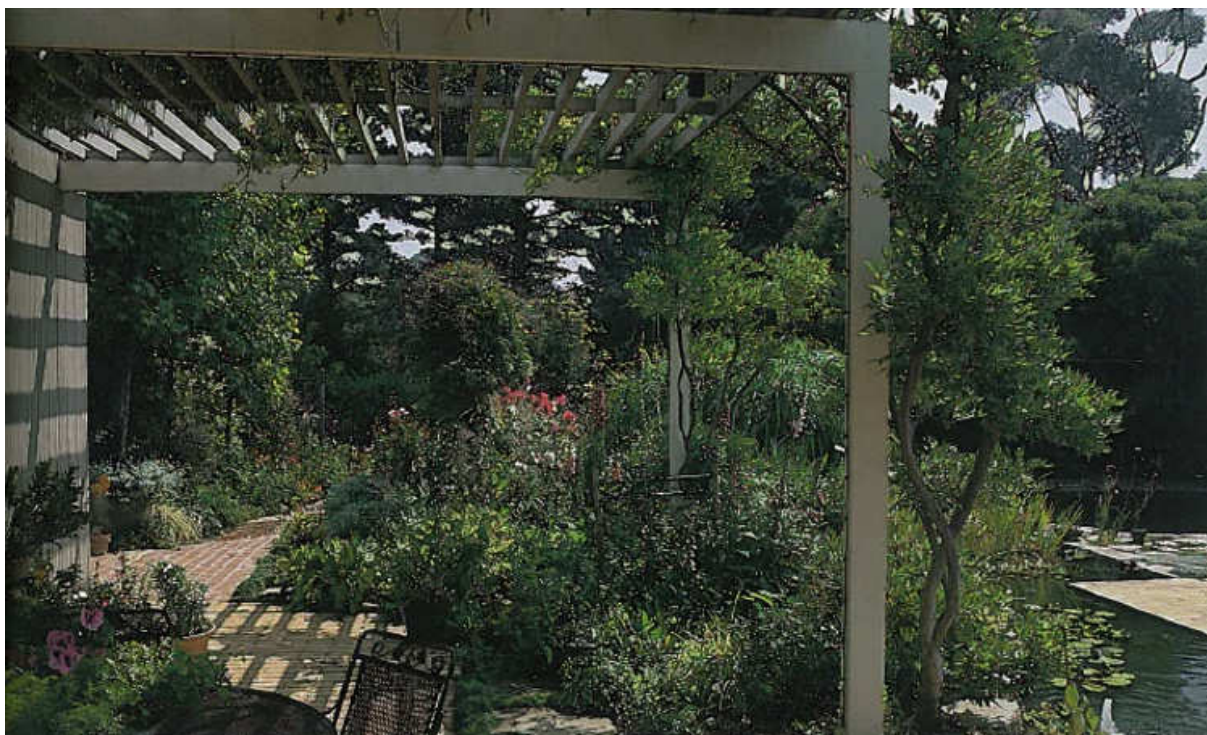
Oplocení patří k nezbytným stavebním prvkům většiny zahrad. Ohraničuje pozemek a chrání stavbu a pozemek proti nepříznivým a rušivým vlivům. Prošlo historickým vývojem podobně jako ostatní prvky drobné zahradní architektury a směřuje k modernímu, jednoduchému vzhledu. Druh oplocení je závislý na prostředí a druhu zástavby. Z estetického hlediska by plot neměl tvořit jen ukončení zahrady nebo hranice pozemku, měl by navazovat na architektonické uspořádání zahrady a stát se její nedílnou součástí. Musí být řešen na dobré výtvarné i technické úrovni. Rozhodující význam má vhodný stavební materiál, rozměry a proporce ve vztahu k nejbližšímu okolí. Přesto druhy oplocení jsou velmi různorodé a často závisí na vkusu tvůrců či spíše majitelů zahrad (Šonský a kol., 1995).

Nejčastěji používané ploty mají cihlovou, kamennou nebo betonovou podezdívku a opěrné sloupky, a mezi nimi je dřevěná výplň. Jsou poměrně pracné a nákladné, avšak dostatečně pevné, trvanlivé a vyžadují poměrně malou údržbu. Obecně je určitě nejvhodnější materiál na plot dřevo. Přesto se často u nás používají kovové kovářsky zpracované ploty, které vkusně doplňují moderní zahrady. Mnohdy se u nás materiály kombinují bez ohledu na vzájemné proporce s cílem nejnižších nákladů a často jsou tak ploty nevkusné (Šonský a kol., 1995).

6.7.3 Pergoly

Pergoly jsou lehké zahradní stavby, které slouží k přístínění teras a jiných odpočívadel, cest a vchodů do zahrady či domů (Šonský a kol., 1995).

Zastřešení pergoly nahrazuje laťová nebo trámová konstrukce, která slouží i jako opora pro popínavé dřeviny. Tyto stavby jsou výrazným architektonickým prvkem prostorového členění zahradní kompozice, kde mohou plnit i dominantní funkci, a výrazně zlepšují vzhled a pohodu odpočinkového prostoru (Šonský, 2007). V zahradách jsou velmi oblíbené, protože člení prostor a doplňují nebo přímo navazují na architekturu budov, teras, stěn apod. (Šonský a kol., 1995). Pergola s pnoucími dřevinami je ideálním a dnes velmi oblíbeným prvkem vytvářejícím důležitou intimitu prostoru také proti pohledům z výše položených míst v okolí zahrady, hlavně u vícepodlažní zástavby (Šonský, 2007).

Obr. 16 Dřevěná pergola (Zdroj: Brookes, 2002)

Svůj původ mají v historických zahradách starého světa, Egypta, Babylonu. Značné obliby doznaly v zahradách renesančních a barokních. Jejich hlavním posláním byla tvorba intimního prostředí v přímém spojení s květy a vůní popínavých dřevin a nabídkou zajímavých pohledů do zahrady. Tutéž funkci plní zahradní pergoly i v současné době. V mnohých historických zahradách byl kladen velký důraz na jejich výtvarnou stránku. Nosné sloupky i střešní latě byly řezbářsky zdobeny, používaly se rozličné kovové, kované přízdoby. V romantických zahradách byly pergoly často využívány k pohledovým uzávěrám zahrad, vytvářely zelené chodby a umožňovaly zajímavé výhledy do okolí. Nosné pilíře byly zakončeny kamennými hlavicemi. Z materiálů byly používány kámen nebo cihla (Šonský, 2007).

Konstrukce pergoly se skládá z nosné a pomocné části. Nosnou část jak už bylo zmíněno, tvoří nejčastěji dřevěné, ale také zděné, betonové a kovové sloupky. Vzdálenost mezi nosnými sloupky bývá 3 - 3,5 m, výška sloupků 2,4 - 2,6 m. Optimální průměr dřevěných hranolů nosné konstrukce je 6 – 8 x 8 cm, ocelových trubek 6 – 12 cm. Dřevěné sloupky spojujeme se základovými betonovými patkami pomocí ocelových svorníků, do betonu je nezapouštíme. U klasické pergoly jsou na nosných sloupcích osazeny podélné trámy, které nesou příčné latě ve vzdálenosti 50 – 70 cm. Tato dřevěná konstrukce slouží jako opora pnoucích rostlin. Budí dojem lehkosti, nenásilnosti a do zahrady velice dobře zapadá.

Co se týče osazování, počet pnoucích rostlin volíme tak, aby nezakrývaly celou pergolu ani střešní laťovou konstrukci, ale jen několik trámců (Šonský a kol., 1995).

Vlastní rodinná zahrada má být ostrůvkem uvolnění. Opravdu pěknou a zvláštní ji učiní pergola. Zvlášť pergola, obsypaná květy popínavých rostlin, která zároveň poskytuje i stín a u dnešních běžných malých zahrad má však i velký význam protipohledová ochrana (Rittweger, 1996).

6.7.4 Odpočívadla a altány

Krytá odpočívadla a altány jsou zastřešené stavby, které chrání návštěvníka zahrady před deštěm, větrem nebo přílišným slunečním úpalem. Jejich vybavenost je závislá na prostředí a účelu, kterému slouží (Šonský a kol., 1995).

Obr. 17 Altán v rodinné zahradě (Zdroj: Šonský, 2007)

Mezi jejich další funkce patří i vytvoření pocitu soukromí a klidu. Podle vkusu majitele mohou být úplně uzavřené s prosklenými stěnami, nebo otevřené. Uzavřené jsou vhodné pro posezení za chladného počasí, zejména v jarním a podzimním

období, kdy teploty nejsou pro venkovní posezení ještě

nebo již příznivé. Otevřené přístřešky jsou vhodné pro odpočinek v letním období, kdy chrání před deštěm nebo slunečním úpalem (Šonský, 2007).

Boční stěny mohou být volné nebo zaplněné mřížovím a podle potřeby popnuté rostlinami. Obdobně jako u pergol není hezké, když je celá stavba porostlá, vhodnější je jen citlivé přízdobení. Nejvhodnějším stavebním materiálem je dřevo. Nevhodné krytiny jsou lamináty, azbestové šablony či plech (Šonský a kol., 1995).

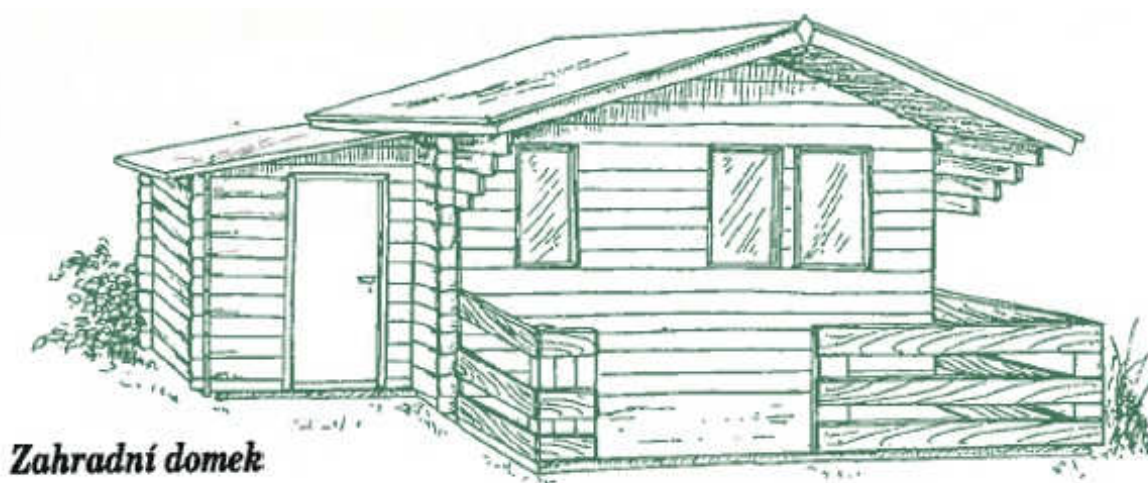
Šonský (2007) také uvádí, že z architektonického hlediska by měl zahradní altán zachovat vzájemnou stylovou jednotku s domem, zvláště jsou-li tyto stavby v pohledovém

spojení. Nevzhledně například působí altán v romantickém stylu u domu s funkcionalistickým řešením a naopak. Zahradní altán je výrazná zahradní stavba a může vytvářet pohledovou dominantu domu nebo dominantu samostatné zahradní kompozice. Může také přejímat funkci společenského odpočívadla, je-li v jeho blízkosti umístěna další zahradní vybavenost, jako jsou ohniště, gril, dětská zařízení nebo bazén na koupání.

6.7.5 Zahradní domek

Zahradní domky slouží k pobytu návštěvníků, dále mohou mít funkci kůlny jako skladiště zahradního nářadí, malých strojů, nebo dokonce jako uskladňovací prostor pro zeleninu a ovoce, zvláště je-li domek podsklepen. Prodejní zahradnická centra nabízejí celou řadu typů a různých velikostí (Šonský a kol., 1995).

Zahradní domek umožní pracovat, odpočívat a těšit se z venkovního prostoru zahrady v jiném směru. Kromě toho prodlužuje čas, který v zahradě člověk stráví, protože bude lákat jít ven bez ohledu na špatné počasí či roční období (Gavin, 2004).

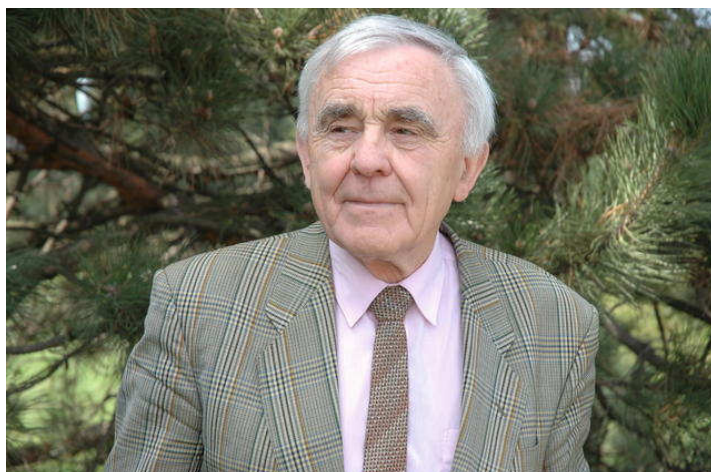
Obr. 18 Příklad dřevěného zahradního domku (Zdroj: Šonský a kol., 1995)

6.8 Prof. Ing. Jiří Mareček, CSc. – významný zahradní architekt

Prof. Ing. Jiří Mareček, CSc. patří mezi největší osobnosti české zahradní architektury druhé poloviny 20. století až po současnost.

6.8.1 Životopis, jeho díla, práce a projekty

Narodil se 3. června 1930 v Hradci Králové jako jeden z pěti sourozenců v zahradnické rodině. Jeho otec byl významný zelinář, pěstitel růží a rovněž vynálezce balíčkovacího stroje VAJMA. Jiří Mareček si prošel celým systémem zahradnického

Obr. 19 Prof. Jiří Mareček, CSc. (Zdroj: Osobní stránky prof. Marečka – Dostupné z <ka.agrobiologie.cz/marecek>)

vzdělávání. Nejprve se vyučil zahradníkem, pak následovalo studium na Zahradnické škole v Praze - Ruzyni a poté na Vysoké škole zemědělské v Brně - Lednici, kterou úspěšně ukončil v roce 1955. Vysokoškolským profesorem na ZF VŠZ v Brně pro obor Speciální produkce rostlinná byl jmenován v roce 1989 (Mareček – osobní stránky, 2009).

Za dobu svého profesního života byl zaměstnán v mnoha podnicích a výzkumných ústavech, kde vykonával četné významné funkce. V letech 1955 až 1959 pracoval jako projektant krajinářských úprav v Agroprojektu Praha, v letech 1959 až 1961 byl vedoucím odborného úseku Ústředního výboru ČZS v Praze, od roku 1961 do roku 1971 pracoval na katedře zahradnictví Vysoké školy zemědělské v Praze jako odborný asistent pro obor zahradní a krajinná architektura. V roce 1971 se Jiří Mareček na dvacet let „usadil“ ve funkci ředitele Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví v Průhonicích. Jako uznávaný odborník vybudoval ústav na evropské úrovni, rozvinul sadovnicko-krajinářskou složku výzkumu a inicioval založení Dendrologické zahrady. Od roku 1992 byl zaměstnán na katedře

zahradnictví, poté od roku 2008 pracuje na nově vytvořené katedře zahradní a krajinné architektury Fakulty agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů České zemědělské univerzity v Praze. V rámci výuky přednáší, vede bakalářské, diplomové a doktorské práce v oboru zahradní a krajinná architektura. V letech 1972 - 1986 zajišťoval externí přednášky v oboru krajinářství na zahradnickém oboru Vysoké školy zemědělské v Lednici na Moravě. V období 1986 - 1990 zastával na zkrácený úvazek funkci vedoucího katedry biotechniky krajinné zeleně na Zahradnické fakultě VŠZ (dnešní MZLU) v Brně - Lednici na Moravě. Byl řešitelem a koordinátorem vědeckých prací Výzkumného a šlechtitelského ústavu okrasného zahradnictví v Průhoncích v letech 1971 - 1991. Zpracoval 12 kompletních závěrečných zpráv výzkumných úkolů v oborech okrasné zahradnictví, zahradní a krajinné architektury. Publikoval 26 vědeckých prací, více než 220 prací v odborném nebo populárně naučném tisku. Je spoluautorem pěti knih a autorem šesti samostatných knižních publikací s problematikou zeleně venkovských sídel a soukromých zahrad (Sus a Vacek, 2010).

6.9 Typická podoba současné zahrady

Častá podoba rodinné zahrady městského typu o rozloze 1200 m² vypadá tak, že centrální část zahrady tvoří společenská terasa s bazénem, kde se také ponejvíce tráví volný čas. Od okolní zástavby je zahrada oddělena kulisou stromů s keřovou etáží, samozřejmě je zahrada ještě oplocena. Květinová výzdoba je soustředěna okolo terasy a bazénu, protože tam se tráví nejvíce času. Základem zahrady je ucelená trávnicková plocha, která umožňuje plnění pohybových i klidných odpočinkových aktivit. U dnešních zahrad často nesmí chybět odpočívadlo, případně pergola, kde je umístěn i gril a zahradní nábytek. Finální podoba rodinné zahrady ale závisí především na vkusu jejích majitelů (Šonský, 2007).

6.10 Shrnutí zahrad období 90. let až po současnost

Současná zahradní tvorba prošla oproti minulým letům řadou zásadních změn. Změny si vynutily zcela jiné společenské a sociální poměry a z toho vyplývající životní styl. Převážná většina lidí, kteří vlastní rodinný dům, chtějí mít také zahradu. Velký důraz kladou na její komfortní výbavu, jak už bylo výše zmíněno, zahradu s bazénem, odpočívadlo s grilem, zahradu dokonale uzavřenou, zahradu krásnou, zahradu s krásným trávníkem a zahradu, která není náročná na údržbu. Všechna tato přání a vize majitelů, posouvají zahradní tvorbu do zcela jiných poloh. Často jejich některé požadavky se dají těžko skloubit. Například krása a minimální údržba zahrady. Aby byly rostliny a její estetický ráz krásný, vyžaduje svědomitou péči zahradníka. Budování a péče o zahradu vyžaduje v neposlední řadě především lásku a nadšení. Bez těchto atributů nelze tak náročné dílo jako je rodinná zahrada ani vytvořit (Šonský, 2007).

Obr. 20 Moderní zahrada posledního desetiletí (Zdroj: Gavin, 2004)

7 Závěr

Život si bez zahrad nelze představit. Jsou součástí našeho života, ať už se jedná o rodinnou zahradu nebo o park. Jsou to ladičky duše, pomáhají nám soustředit se, v meditaci a reflexi. Pomáhají nám čistit hlavu, vyvztekát se, přibrzdit a zpomalit náš uspěchaný život, přeladit do jiného tempa času, do jiného rytmu přírodních procesů. Umožňují se letmo vrátit do věku, kdy jsme všichni byli rolníci a cyklus roku strukturoval náš život (Kostroň, 2011).

Cílem práce bylo zjistit, jak se vyvíjely naše rodinné zahrady v průběhu 20. století až po současnost a připomenout, jakou důležitou roli v lidském životě hrají. Bylo potvrzeno, že zahrady každé doby byly něčím zvláštní a charakteristické. Každá jejich podoba byla důležitá pro současný vzhled a ráz zahrad. Podařilo se potvrdit, že ač vypadaly české rodinné zahrady v různém období odlišně, měly jiné charakteristické prvky a používaly se různé rostliny, přesto jejich funkce a význam pro člověka zůstává stále stejný.

V každém období se používaly různé zahradní prvky i kompoziční principy, ale všechny vycházely z podobných úvah, které se dají shrnout výrokem S'ima Kuanga (1019-1086): **„Důležitou funkcí zahrad v celé jejich historii bylo a je jejich poslání být útočiště pro duši a tělo.“**

8 Použitá literatura

- Brookes, J. 2002. Garden Masterclass. Dorling Kindersley Limited. London. p. 352. ISBN: 9780789483829.
- Brookes, J. 1991. The book of garden design. Hradcover. London. p. 352. ISBN: 25166956.
- Collins, P. 1998. Kouzlo malých zahrad. Svojtka&Co. Praha. 128 s. ISBN: 8072370731.
- Černoušková, D., Černá, I., Liška, P. 2008. Vila Tugendhat. Metoda. Brno. 38 s. ISBN: 9788086549484.
- Emmert, F. 2012. Průvodce českými dějinami. František Emmert – Clio. Brno. 320 s. ISBN: 9788090508101.
- Fierlinger, O. 1938. Zahrada a obydlí. Laichter. Praha. 55 s. ISBN: není.
- Gavin, D. 2004. Design your garden. Dorling Kindersley Limited. London. p. 192. ISBN: 9780756603731.
- Hrdlička, Z., Hrdličková, V., 1996. Umění japonských zahrad. Argo. Praha. 159 s. ISBN: 8072030027.
- Joyce, D. 1989. Garden styles – an illustrated history of design and tradition. Pyramid books. Manchester. p. 192. ISBN: 1871307783.
- Kalusok, M. 2004. Zahradní architektura. Computer Press. Brno. 192 s. ISBN: 8025102874.
- Kolář, M., Čechurová, J. 2010. Vila Hany a Edvarda Benešových. Úřad vlády České Republiky. Praha. 24 s. ISBN: 9788074400261.
- Kolář, M., Drha, V., 2004. Edvard Beneš v Sezimově Ústí – vila, zahrada, domov. Prostor. Praha. 352 s. ISBN: 9788072601172.
- Kolektiv, 2006. Garten! Der Grune Ratgeber. Franckh- Kosmos. Stuttgart. 416 S. ISBN: 9783440106716.
- Kostroň, L. 2011. Psychologie architektury. Grada. České Budějovice. 208 s. ISBN: 9788024729268.
- Mareček, J., 2005. Krajinářská architektura venkovských sídel. Česká zemědělská univerzita v Praze. Praha. 359 s. ISBN: 8021313242.
- Mareček, J. 1992. Zahrada. Noris. Praha. 302 s. ISBN: 8090090818.
- Mareček, J., a kolektiv, 1975. Zahrada a její uspořádání. Státní zemědělské nakladatelství. Praha. 287 s. ISBN: 07071750444.
- Michl, J., 2012. Funkcionalismus, design, škola, trh. Barrister & Principal, Brno. 327 s. ISBN: 9788087474488.

Otruba, I. 2002. Zahradní architektura pro střední a vysoké školy. ERA. Brno. 357 s. ISBN: 8086517284.

Pacáková-Hošťálková, B., Petrů, J., Riedl, D., Svoboda, A. 1999. Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Libri. Praha. 21 s. ISBN: 8085983559.

Peréz Rumpler, P. 2005. Garden design. teNeues. Barcelona. p. 400. ISBN: 3823845241.

Rittweger, H. 1996. Das Buch der Hausgarten: Ideen für das Anlegen und Instandhalten von Wohngarten. Eberhard Blottner Verlag. Taunusstein. 135 S. ISBN: 9783893670628.

Šonský, D. 2007. Moderní zahrady. Era. Brno. 277 s. ISBN: 9788073660888.

Šonský, D., Sýkorová, E., Slavíková, K., Pinc, M. 1995. Zakládáme zahradu. Brio. Praha. 128 s. ISBN: 8085395754.

Vlček, P., 2004. Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Academia, Praha. 172 s. ISBN: 8020009698.

Žák, L. 1947. Obytná krajina. S.V.U. Mánes – Svoboda. Praha. 213 s. ISBN: není.

Anon, Československá Architektura po 2. světové válce – soubor přednášek a materiálů [online]. Architektura.klenot. Květen 2010.[cit. 2013-02-10]. Dostupné z <http://architektura.klenot.cz/dejiny-architektury/133-18-soudoba-architektura-architektura-po-2svetove-valce>.

Mareček, Osobní stránky Prof. Ing. Jiřího Marečka, CSc. [online]. Ka.agrobiologie. Aktualizace z 19. května 2009 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z ka.agrobiologie.cz/marecek.

Bartoš, J. Základní principy funkcionalismu [online]. VUT v Brně. 2003. [cit. 2013-03-27]. Dostupné z <http://www.fce.vutbr.cz/veda/dk2003texty/pdf/1-1/rp/bartos.pdf>.

Dostálík, J. Otokar Fierlinger [online]. Archiweb.cz. 2011. [cit. 2013-01-12]. Dostupné z archiweb.cz/architects.php?type=arch&action=show&id=2560.

Sus, J., Vacek, O. Prof. Ing. Jiří Mareček, CSc. – 80. let [online]. Zahrada-park-krajina. 2010. [cit. 2013-03-28]. Dostupné z www.zahrada-park-krajina.cz/aktualne.